

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINIŲ TECHNOLOGIJŲ FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS**

**JURGITA ARELIENĖ
TEISĖS EDUKOLOGIJOS MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**MOKSLEIVIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ PLĚTOJIMAS: KONKURSO
„TEMIDĖ“ ATVEJIS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *prof. dr. Valdonė Indrašienė*

Vilnius,
2015

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-12-21

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),
Socialinių technologijų fakulteto, teisės edukologijos magistrantūros iššestinių studijų
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

studentas (-ė) Jurgita Arelienė_____.

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„Moksleivių teisinių žinių plėtojimas: konkurso „Temidė“ atvejis“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ Jurgita Arelienė

(parašas) (vardas, pavardė)

TURINYS

IVADAS	9
1. MOKSLEIVIŲ TEISINIO UGDYMO BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE	
TEORINĖ ANALIZĖ	12
1. 1. Moksleivių teisinio ugdymo esmė	12
1. 2. Moksleivių teisinio ugdymo turinys bendrojo ugdymo mokykloje.....	16
1. 3. Moksleivių teisinio ugdymo svarba	21
2. MOKSLEIVIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ PLĖTOJIMO GALIMYBĖS	24
2. 1. Moksleivių teisinio ugdymo formos ir metodai.....	24
2. 2. Konkursas „Temidė“ kaip teisinių žinių plėtojimo galimybė	26
3. MOKSLEIVIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ PLĖTOJIMO KONKURSE „TEMIDĖ“	
GALIMYBIŲ VERTINIMAS	31
3. 1. Tyrimo metodologija	31
3. 2. Tyrimo rezultatai.....	34
IŠVADOS	53
REKOMENDACIJOS	55
LITERATŪROS SĄRAŠAS	56
SANTRAUKA	59
SUMMARY	60
PRIEDAI	61

SAVOKŲ ŽODYNAS

Bendrojo lavinimo mokykla – tai „mokykla, kurios pagrindinė veikla yra ugdymas pagal formaliojo švietimo pradinio, pagrindinio, vidurinio ar atitinkamas specialiojo ugdymo programas“ (LR Švietimo įstatymas, 2011).

Konkursas – tai „kelių ar daugelio žmonių varžybos“, galimos įvairiose srityse (mokslo meno, sporto) (Lietuvių kalbos žodynas: elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005).

Teisinis ugdymas – tai demokratinės valstybės požymis ir būtinas elementas, auklėjant teisingą, moralią, pareigingą, dorovingą asmenybę (Prakapas, Avinaitė, 2011).

Ugdymas – tai „mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas“ (LR Švietimo įstatymas, 2011).

Ugdymo metodas – „tai ne ugdymo priemonė (būdas, veiksmas), o santykis tarp mokytojo, mokinių, dalyko ir aplinkos, kurio pobūdį lemia iškelta (pasirinkta) ugdymo idėja bei tikslai“ (Gerulaitis, Kairaitis, 2004, p. 39).

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

- 1 pav.** Teisinio ugdymo struktūriniai elementai
- 2 pav.** Konkurso „Temidė“ etapai
- 3 pav.** Tyrimo etapai
- 4 pav.** Respondentų pasiskirstymas pagal lytį
- 5 pav.** Respondentų pasiskirstymas pagal klasę
- 6 pav.** Respondentų pasiskirstymas pagal miestą, kuriame mokosi
- 7 pav.** Respondentų nuomonė apie teises žinias, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime
- 8 pav.** Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje
- 9 pav.** Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje pagal lytį
- 10 pav.** Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje pagal klasę
- 11 pav.** Teisinių žinių įgijimo šaltiniai
- 12 pav.** Teisinių žinių įgijimo šaltiniai pagal skirtingas klases
- 13 pav.** Pamokos, per kurias įgyjama teisinių žinių
- 14 pav.** Respondentų pasiskirstymas pagal dalyvavimą konkurse „Temidė“
- 15 pav.** Ruošimo konkursui „Temidė“ būdai
- 16 pav.** Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie su mokytojais nagrinėjamas ankstesnių konkursų užduotis
- 17 pav.** Skirtingos lyties respondentų pasisakymai apie su mokytojais nagrinėjamas ankstesnių konkursų užduotis
- 18 pav.** Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie susitikimus su teisės srityje dirbančiais specialistais
- 19 pav.** Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie ruošimasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą
- 20 pav.** Veikla, reikalaujanti didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“
- 21 pav.** Veikla, reikalaujanti didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“, pagal miestus, kuriuose mokomasi
- 22 pav.** Konkurso „Temidė“ nauda mokiniams
- 23 pav.** Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, suteikiant žinių apie teisinę sistemą
- 24 pav.** Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, skleidžiant vertingas teises žinias
- 25 pav.** Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, organizuojant prasmingą ir turiningą laisvalaikį
- 26 pav.** Teisinės žinios, kurių respondentai norėtų įgyti

27 pav. Žinios apie šalies teisinę sistemą, kurių respondentai norėtų įgyti

28 pav. Žinios apie įstatymus, kurių respondentai norėtų įgyti

29 pav. Žinios apie atsakomybę už teisinius pažeidimus, kurių respondentai norėtų įgyti

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 5-6 klasėse
- 2 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 7-8 klasėse
- 3 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 9-10 klasėse
- 4 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 11-12 klasėse
- 5 lentelė. Ugdymo metodų klasifikacija
- 6 lentelė. Konkurso „Temidė“ užduotys skirtingais vykdymo metais

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas. Anketa

2 priedas. Statistinių Chi kvadrato testo rezultatų skaičiavimo duomenys

ĮVADAS

Temos aktualumas. Lietuvoje iki šiol mažai domėtasi teisiniu švietimu. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos pranešime (2014) pabrėžiama, kad jau 24 metus visiškai nepagrįstai neskiriama dėmesio teisinio švietimo svarbai šiuolaikinėje visuomenėje, iki šiol nebuvo bendros ir nuoseklios teisinio švietimo sistemos. Todėl siekiant į bendrojo ugdymo bei aukštąsias mokyklas sugrąžinti teisinį švietimą, Teisingumo ministerija ir Švietimo ir mokslo ministerija 2014 m. gruodį pasirašytame memorandume įsipareigojo bendrojo ugdymo mokyklose atnaujinti pasirenkamąjį dalyką „Teisė“ ir pilietiškumo pagrindų dalyką.

Siekis tobulinti visuomenės teisinį švietimą ir tikslinti, papildyti ugdymo turinį bendrojo ugdymo mokyklose numatytas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012–2016 metų programoje (2012), kur pabrėžiama, kad kiekvienam žmogui svarbu „įgyti teisės pagrindus ir gauti žmogaus teisių apsaugai užtikrinti reikalingų teisės žinių“.

Teisinio švietimo svarbą analizuoja užsienio autoriai, pabrėždami teisinio išprusimo reikšmę šiuolaikinėje visuomenėje (Smits, 2011), jaunimo vertybių, teisinių nuostatų formavimą (Sheldon, 2007), išskiria policijos darbuotojų vedamas teises pamokas kaip agresyvaus elgesio, nusikalstamumo prevencijos priemonę (Chongmin, Gottfredson, 2013).

Lietuvių autorių moksliniuose darbuose plačiai analizuojama teisinio švietimo samprata (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008; Prakapas, Žilinskienė, 2008; Prakapas, Juciuvienė, 2012; Petrauskienė, Jonynienė, 2012) ir poreikis bendrojo ugdymo institucijoje (Pekauskas, 2010; Prakapas, Čepaitė, 2011; Prakapas, Avinaitė, 2011; Petrauskienė, Jonynienė, 2012; 2013; Prakapas, Juciuvienė, 2012), aptariamas teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose (Jonynienė ir kt., 2011), analizuojamas aktyviųjų mokymo metodų taikymas teisinio ugdymo procese (Prakapas, Avinaitė, 2011).

L. Petrauskienės ir Ž. Jonynienės (2012) tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokiniams trūksta žinių iš tarptautinės teisės, darbo ir vartotojų teisės, o teisinio ugdymo tobulinimas susijęs su seminarais, projektais, konkursais.

A. Pekausko ir G. Grigaliūnaitės (2008) tyrimo duomenimis, bendrojo ugdymo mokyklose nedėstoma speciali disciplina, kuri supažindintų su teisinės sistemos pagrindais, teisine atsakomybe.

R. Prakapas ir D. Juciuvienė (2012, p. 142) teigia, kad „teisinis ugdymas integruojamas į vis daugiau mokomųjų dalykų programų (pradedant bendraisiais tikslais, uždaviniais, ugdytinomis vertybinėmis nuostatomis ir baigiant konkrečiu mokomojo dalyko turiniu ir metodinėmis gairėmis mokytojui)“.

Tuo tarpu Ž.V. Jonynienė ir kt. (2011) konstatuoja, kad Lietuvoje teisinio švietimo funkcija dažniausiai priskiriama šeimai, bet mokykla ir policija taip pat gali sėkmingai vykdyti profesionalų teisinį švietimą, užkirsti kelią smurtui, patyčioms, nepagarbai.

Tyrimo problema. Teisinis ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje iki šiol nėra atskiras mokomasis dalykas, o integruojamas į atskirus dalykus (pvz., istorija, pilietinis ugdymas, dorinis ugdymas). Todėl natūraliai kyla probleminis klausimas – ar užtenka tokio teisinio ugdymo, kad būtų ugdomas teisingas, demokratiškas, žinantis savo pareigas bei teises pilietis, kad būtų užkirstas kelias nepilnamečių nusikalstamumui, smurtui, patyčioms?

Pastebėtina, kad viena iš moksleivių teisinio ugdymo galimybių – dalyvavimas respublikiniame teisinių žinių konkurse „Temidė“, kuriuo siekiama „plėtoti teisinių žinių propagavimą, domėjimąsi jomis bendrojo ugdymo mokyklose ir profesinio mokymo įstaigose, skatinti aktyvų mokinių dalyvavimą kuriant saugią aplinką“ (Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ nuostatai, 2014). Tačiau šio konkurso reikšmė ir veiksmingumas moksleivių teisinių žinių plėtojimo kontekste plačiau nėra analizuotas ir įvertintas.

Tyrimo objektas: moksleivių teisinių žinių plėtojimo galimybės konkurse „Temidė“.

Darbo tikslas: atskleisti moksleivių teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti moksleivių teisinio ugdymo turinį bendrojo ugdymo mokykloje.
2. Pagrįsti moksleivių teisinio ugdymo svarbą.
3. Įvertinti moksleivių teisinių žinių plėtojimo konkurse „Temidė“ galimybes bei veiksmingumą šio konkurso dalyvių požiūriu.

Tyrimo hipotezė: konkursas „Temidė“ padeda plėtoti mokinių teises žinias ir prisideda prie jų teisinio ugdymo.

Tyrimo metodai:

1. Teoriniai. Mokslinės literatūros, teisės aktų, ugdymo programų apžvalga ir analizė.
2. Empiriniai. Kiekybinis tyrimas, vykdyta anketinė mokinių apklausa.
3. Statistiniai. Statistinių tyrimo duomenų analizė atlikta naudojantis SPSS, „Excel“ duomenų apdorojimo programomis.

Empirinio tyrimo imtis: 104 respondentai (8–12 klasių mokiniai). Buvo naudota kriterinė atranka, nes respondentai iš populiacijos pasirinkti pagal šį kriterijų: jie turėjo būti dalyvavę arba besiruošiantys šiais mokslo metais dalyvauti konkurse „Temidė“.

Darbo struktūra. Baigiamąjį magistro darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, priedai. Teorinėje darbo dalyje, remiantis moksliniais šaltiniais, teisiniais dokumentais ir ugdymo programomis, išanalizuota moksleivių teisinio ugdymo esmė, šio ugdymo turinys bendrojo ugdymo mokykloje, pagrįsta moksleivių teisinio švietimo svarba. Taip pat išanalizuotos moksleivių teisinio ugdymo formos ir metodai, aptartas konkursas „Temidė“ kaip teisinių žinių plėtojimo galimybė.

Praktinėje darbo dalyje ištirtos moksleivių teisinių žinių plėtojimo konkurse „Temidė“ galimybės bei veiksmingumas šio konkurso dalyvių požiūriu.

1. MOKSLEIVIŲ TEISINIO UGDYMO BENDROJO UGDYMO MOKYKLOJE TEORINĖ ANALIZĖ

1. 1. Moksleivių teisinio ugdymo esmė

Prieš analizuojant moksleivių teisinio ugdymo esmę tikslinga apibrėžti „ugdymo“ sąvoką. Dokumentuose reglamentuota, kad ugdymas – tai „dvasinių, intelektinių, fizinių asmens galių auginimas bendraujant ir mokant“ (LR Švietimo įstatymas, 2011) ir sietinas su dvasinių, intelektinių ir fizinių asmens galių plėtojimu, aktyvaus, kūrybingo, atsakingo piliečio, įgijusio kompetencijas, būtinas sėkmingai socialinei integracijai ir mokymuisi visą gyvenimą, ugdymu (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008). Dokumentuose pažymima, kad ugdymo dėka asmuo gali įgyti pasitikėjimo savimi, bendrauti ir bendradarbiauti, pasirengti mokytis visą gyvenimą, tapti aktyvus.

Ugdymo sąvoką apibrėžia ir mokslininkai. Ugdymas traktuojamas kaip konkretus visų ugdytojų (tėvų, mokytojų, auklėtojų) darbas, kuris turi tikslą, atitinkamas priemones, šių priemonių taikymo būdą, be to, tai besimokančiųjų veikla (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007) arba sociokultūrinių ryšių laukas nusakantis ryšius tarp vaiko ir šeimos, vaiko ir pedagogo, šeimos ir ugdymo įstaigos, ugdymo įstaigos ir bendruomenės (Monkevičienė, 2008). Mokslininkai (Jovaiša, 2002; Bitinas, 2000) pažymi, kad ugdymas – sudėtingas, daug aspektų apimantis giluminis procesas, kuriame dominuoja bendradarbiavimas, keičiamasi informacija. Be to, ugdymas – tai galimybė kūrybiškai reikštis asmens prigimtiniams gebėjimams (Tragamadzė, 2010).

Vadinasi, ugdymas – tai procesas, kuriame susitinka ugdytojas ir ugdytinis, kuriame bendraujant ir keičiantis informacija, patirtimi asmeniui siekiama suteikti dvasinių, intelektinių, fizinių galių. Ugdymo dėka mokinys gali įgyti pasitikėjimo savimi, tapti aktyvus, kūrybiškai ir kritiškai mąstantis, įgyti būtinas kompetencijas, bendrauti, bendradarbiauti, kurti ir palaikyti gerus santykius su aplinkiniais.

2008 m. patvirtintoje Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programoje vartojama sąvoka „teisinis švietimas“, kuris apibrėžtas kaip „procesas, per kurį asmenims sudaromos galimybės įgyti teisinių žinių ir gebėjimų, kad jie tinkamai naudotųsi savo teisėmis ir laisvėmis teisinėje sistemoje, jas gintų ir atliktų pareigas“. Vadinasi, iš šio apibrėžimo galima daryti prielaidą, jog teisinis švietimas apima ir mokinių teisinį ugdymą, nes mokykloje taip pat įgyjama teisinių žinių ir gebėjimų, sužinoma apie savo teises, pareigas.

Analizuojant Vidurinio ugdymo programos (2011) socialinio ugdymo turinį matyti, kad teisinio ugdymo paskirtis – „įgyti kasdiniame gyvenime reikalingų susistemintų teisinių

žinių ir gebėjimų jomis pasinaudoti įgyvendinant ir ginant savo teises, formuotis pozityvų požiūrį į demokratinės visuomenės vertybes ir jomis vadovautis“ (Vidurinio ugdymo bendrųjų programų 5 priedas, p. 67). Taigi teisinis ugdymas susijęs su kilniais tikslais, nes mokiniams suteikiamos vertingos žinios, kurios svarbios jų kasdieniniame gyvenime, kovojant už savo ir kitų teises, atliekant ir ginant pareigas, formuojant požiūrį į vertybes.

Teisiniu ugdymu siekiama:

- Mokinimas suteikti kasdieniame gyvenime reikalingų susistemintų žinių (apie teisę, asmenų teises ir pareigas, valstybės valdymo ir teisėtvarkos institucijų kompetenciją, galimybes daryti įtaką jų sprendimams).
- Ugdyti praktinius gebėjimus, reikalingus kasdieniniame gyvenime (t.y. socialinius, komunikavimo, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, kt.), vertybines nuostatas, padėsiančias sustiprinti siekį veikti laikantis teisės nuostatų ir gerbiant teisę (Vidurinio ugdymo programa, 2011).

Minėtame Dokumente pažymima, kad teisinio ugdymo dėka mokiniai žinos ir suvoks pagrindines žmogaus teises, pareigas ir atsakomybę, jų realizavimo ir gynybos mechanizmus, pagrindinius Lietuvos teisinės sistemos elementus, teisinių procesų eigą ir asmens vaidmenį juose, pagrindinių teisinių institucijų kompetenciją. Be to, mokiniai gebės kritiškai mąstyti, analizuoti informaciją, susidaryti savo nuomonę ir argumentuotai ją ginti, formuosius nuostatas savo elgesį ir veiklą asmeniniame ir viešajame gyvenime grįsti teisingumo ir pagarbos teisei principu, suvoks savo atsakomybę už teisės pažeidimus (Vidurinio ugdymo programa, 2011).

Teisinio ugdymo siekiai atsispindi ir mokslininkų darbuose. A. Pekauskas (2010) išskiria šiuos pagrindinius teisinio ugdymo uždavinius:

- Moralės ir teisės žinių formavimas.
- Moralaus ir teisinio elgesio įgūdžių formavimas.
- Elgesio nukrypimų, galinčių lemti nusikalstamumą, korekcija.
- Nusikalstamumo prevencija (p. 97).

Pažymima, kad teisinis ugdymas yra demokratinės valstybės požymis ir būtinas elementas, auklėjant teisingą, moralią, pareigingą, dorovingą asmenybę (Prakapas, Avinaitė, 2011), pagrindinė priemonė, ugdanti teisiškai išprususius piliečius (Pekauskas, 2010). Mokslininkų teigimu, teisinis ugdymas skatina ir pratina jaunąją kartą gerbti įstatymus kaip visuomenės normalaus funkcionavimo pagrindą (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008) ir padeda ugdyti sąmoningus, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius pritaikyti teises žinias gyvenime, konstruktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Prakapas, Juciuvienė, 2012). R. Prakapo ir I. Motiejūnaitės (2009) teigimu, teisinio ugdymo paskirtis – nuosekliai ir

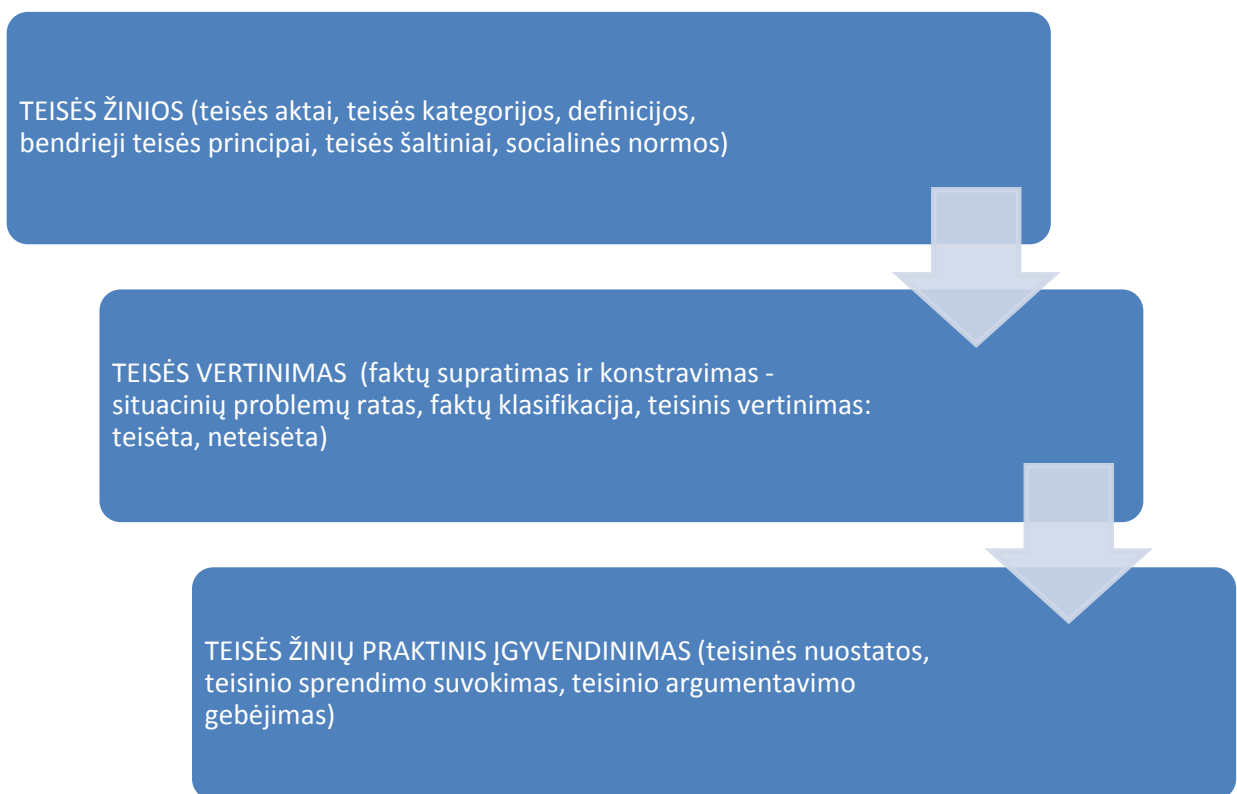
pedagogiškai pagrįstai paruošti žmogų gyvenimui visuomenėje. Šis ugdymas turi būti nuoseklus ir pedagogiškai pagrįstas.

Taigi reziumuojant galima teigti, kad teisinis ugdymas – tai priemonė demokratinėje valstybėje ugdyti teisiškai išprususius mokinius; procesas, per kurį mokiniai turi galimybių įgyti teisinių žinių, gebėjimų, kurie reikalingi gyvenant ir prisitaikant visuomenėje.

Tyrėjai pažymi, kad teisinio ugdymo konstrukto struktūra yra dvimatė, sudaryta iš dviejų komponentų, apimančių teisinės žinias:

- susijusias su formalioju mokykliniu ugdymo turiniu (įgyjamos mokykloje);
- nesusijusias su mokykla (įgyjamos saviugdos, socialinio išmokymo būdu) bendrąsias žinias (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008, p. 110).

Analizuota teisinio ugdymo turinio struktūra. A. Pekausko (2010) teigimu, teisinis ugdymas yra teisės ir edukologijos mokslo šakų dalykas, kurio struktūriniai elementai gali būti teisės žinios, teisės vertinimas ir teisės žinių praktinis įgyvendinimas (žr. 1 pav.).

1 pav. Teisinio ugdymo struktūriniai elementai

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, 2010, T. 99, p. 95-103.

Taigi mokiniai turi įgyti teisinių žinių, apimančių socialines normas, bendruosius teisinius principus, teisės aktus, įgyti gebėjimų suvokti, kas yra teisėta, kas neteisėta,

argumentuotai vertinti ir suprasti faktus, problemas, teisinius sprendimus. Taip pat turėtų būti suformuotos teisinės nuostatos.

Tokiu būdu formuojama teisinė sąmonė – t.y. sistema vaizdinių, idėjų ar teorijų, kurias apie galiojančią ar pageidautiną teisę, apie galiojančių įstatymų ir teisingumo atitikimą susikuria tam tikrų interesų turintys žmonės, taip pat teigiamos ar neigiamos emocijos, kurias patiria skirtingų interesų turėtojai, susidūrę su galiojančia teise, vertindami ją kaip savo ar visuomenės interesų apsaugą (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008). Teisinio sąmoningumo elementai, kuriuos pateikia R. Prakapas bei R. Žilinskienė (2008, p. 53), nusako teisinio ugdymo esmę:

- pagrindinių teisės savybių žinojimas;
- esminių teisės sistemos elementų supratimas;
- supratimas, kaip kuriami ir keičiami įstatymai, kokia yra demokratinių procesų esmė;
- žinojimas, kad įstatymai yra pagrįsti vertybėmis ir įsitikinimais, kurių dalis piliečių gali ir nepripažinti;
- supratimas, kad įstatymas ne visada sutampa su teisingumu ir gebėjimas būti kūrybiškai kritiškam dėl įstatymo;
- žinojimas ir gebėjimas sužinoti, kada ir kaip ieškoti specialisto pagalbos ir patarimo.

R. Prakapas ir R. Žilinskienė (2008) šalia „teisinio ugdymo“ vartoja „teisinio auklėjimo“ sąvoką, pabrėždami, kad vien tik teisybių žinių pateikimo, žinojimo neužtenka, siekiant išugdyti asmens gebėjimą gyventi remiantis teisiniais principais. Šį auklėjimą autoriai vadina sistemingu teigiamu poveikiu teisinei sąmonei, kurio tikslas – „ne tik teikti teisinę informaciją apie teisėtą elgesį, bet ir ugdyti valingą asmens pasiryžimą elgtis teisėtai, diegti teisėtam elgesiui palankią motyvaciją, ugdyti vientisą mintimis ir elgesiu nesusidvejinusią asmenybę“ (p. 53).

Taigi galima sakyti, jog teisinis ugdymas ne tik susijęs su teisės savybių, sistemos, įstatymų, supratimu ir žinojimu, bet ir gebėjimais rasti kompetentingą pagalbą, ieškoti teisingumo ir kūrybiškai bei kritiškai vertinti teises normas. Teisinio ugdymo paskirtis – suteikti mokiniams teisinių žinių ir gebėjimų, reikalingų gyvenant ir prisitaikant kasdieniame gyvenime, formuoti pozityvų požiūrį į demokratinės visuomenės vertybes, skatinti jomis vadovautis. Teisinis ugdymas apima teisės žinias, teisės vertinimą ir praktinį įgyvendinimą. Šis ugdymas vyksta nebūtinai mokykloje, nes mokiniai žinių gali įgyti saviugdosa, socialinio išmokimo būdu.

1. 2. Moksleivių teisinio ugdymo turinys bendrojo ugdymo mokykloje

Moksleivių teisinio ugdymo ypatumus atskleidžia ugdymo turinys bendrojo ugdymo mokykloje. Pirmiausia pastebėtina, kad mokinių bendrojo ir specialiojo lavinimo mokyklų teisinio ugdymo sistemą sudaro: teisinis pedagogų parengimas; teisinis moksleivių ugdymas; teisinis tėvų švietimas (Pekauskas, Grigaliūnaitė, 2008).

R. Prakapas ir R. Žilinskienė (2008) teigia, kad teisinis ugdymas prasideda pradinėse klasėse, per pasaulio pažinimo, lietuvių kalbos, dorinio ugdymo pamokas. Jų metu ugdomas atsakomybės už savo poelgius suvokimas, vaiko teisių ir pareigų žinojimas bei supratimas, nuostatos apie tai, kad visi žmonės turi būti vienodai vertinami ir vienodai gerbiamas jų orumas, teisės ir laisvės. Vyresnėse klasėse teisinio ugdymo turinys platesnis, be to, vyksta popamokinė veikla (t.y., klasės valandėlės, įvairūs renginiai, konkursai).

Analizuojant Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas (2008), 2011 m. patvirtintą Vidurinio ugdymo programą matyti, kad teisinio ugdymo aspektai matomi 5-12 klasių mokinių doriniame, kalbiniame ir socialiniame ugdyme, kūno kultūros pamokose.

Analizė rodo, kad 5-6 klasėje teisinio ugdymo prielaidos sietinos su doriniu ir socialiniu ugdymu (žr. 1 lentelė). Dėmesys skiriamas vaiko teisėms ir pareigoms, vaiko atsakomybei už savo poelgius. Taip pat susipažįstama su demokratinės visuomenės normomis ir sąlygomis.

1 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 5-6 klasėse

Dorinis ugdymas	Mokiniai ugdomi, kad mokėtų paaiškinti, už kokius darbus yra atsakingi ir kokios yra jų, kaip mokinių, teisės ir pareigos Aptariamoms paaugliams būdingos moralinės dilemos. Analizuojant skurdo ir socialinės atskirties priežastis mokiniai skatinami paminėti vaiko teises, susijusias su gyvenimo sąlygomis, kurias gina Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija. Mokytojas paaiškina mokiniams, kas rūpinasi vaiko teisėmis ir socialine apsauga. Klasėje stengiamasi atsakyti į klausimus: kokios yra vaiko teisės ir atsakomybė iki 14 metų. Kas saugo ir gina vaiko teises? Mokiniai atpažįsta asmens teisių pažeidimo, neteisingumo, diskriminacijos atvejus ar nuostatų stereotipus ir juos kritiškai vertina. Mokiniams paaiškinama, kad viena iš svarbiausių demokratinės visuomenės etinių normų – naudotis savo teisėmis, gerbti kitų teises ir sąžiningai atlikti savo pareigas.
Socialinis ugdymas	Per istorijos pamokas mokiniai, remdamiesi mokytojo pateikta mokomąja medžiaga, nagrinėja graikų ir romėnų civilizacijų pasiekimus (pvz., demokratinį valdymą, teisę). Per pilietiškumo ugdymą nagrinėjama tematika: žmogaus ir vaiko teisės.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas (2008)

Tuo tarpu 7-8 klasėse teisinio ugdymo galimybes suponuoja jau ne tik dorinis ir socialinis ugdymas (žr. 2 lentelė).

Teisinio ugdymo prielaidų aptinkama ir kalbiniame ugdyme, kur žmogaus teisių aspektai atsispindi analizuojant kūrinis, temas per literatūros ir kultūros pažinimo pamokas.

2 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 7-8 klasėse

Dorinis ugdymas	Siekama atsakyti į šiuos klausimus: kokios pagrindinės žmogaus, vaiko, mokinio teisės ir pareigos? Kada priimta Žmogaus teisių deklaracija ir kaip ji pakeitė žmonių gyvenimą? Vaiko teisės ir atsakomybė sulaukus 14 metų. Mokiniai atpažįsta asmens teisių pažeidimo, neteisingumo, diskriminacijos atvejus ar nuostatų stereotipus ir kritiškai juos vertina, geba paaiškinti, kaip suprantamos sąvokos <i>lygios galimybės, diskriminacija</i>, kokie dokumentai ir institucijos gina lygias asmenų teises ir galimybes. Diegiamas supratimas, kad piliečiai turi saugoti ir ginti savo teises ir laisves. Kritiškai mąstant ir racionalia argumentuojant, ugdomas gebėjimas formuluoti teisėtus savo reikalavimus ir mokėjimas legaliais būdais viešai juos išreikšti. Mokinimas paaiškinama, kaip abortai ir eutanazija susiję su žmogaus prigimtinė teise į gyvybę
Kalbinis ugdymas	Analizuojant kūrinis nagrinėjamos temos: Draugų teisės ir pareigos. Teisės – privilegijos ar pareigos. Žmogaus teisės. Per literatūros ir kultūros pažinimą aptariamos temos: ugdymo problemos, ugdytojų ir ugdytinių klaidos ir atradimai. Vaikų teisės ir pareigos. Vaikai paklydėliai.
Socialinis ugdymas	Mokiniai remdamiesi istorikų darbų ir istorijos šaltinių ištraukomis, nagrinėja antikos civilizacijų pasiekimus teisės srityje (pvz., sąvoką <i>pilietis</i>, žmogaus teises ir laisves). Per pilietiškumo ugdymą nagrinėjamos vaiko, žmogaus teisės ir pareigos.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas (2008)

Vyresnėse 9-10 klasėse teisinio ugdymo aspektų aptinkama per kūno kultūros pamokas, kurių metu skatinamas teisingas, garbingas rungtyniavimas, savigarba, pilietiškumas. Taip pat įvairių teisinių aspektų matoma per informacinių technologijų pamokas (pvz., autorių teisių gerbimas, nuomonės išsakymas dėl pažeidžiamų vaiko ar žmogaus teisių, galimybė kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas, neteisėtos programinės įrangos naudojimas). Nežymūs teisinio ugdymo aspektai matomi ir per matematikos pamokas, kurių metu mokiniai skatinami gerbti matematikos ir kitų tikslųjų mokslų leidinius publikuojančių autorių teises (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 9-10 klasėse

Dorinis ugdymas	Mokiniai stengiasi gerbti kito teises ir sąžiningai atlikti savo, kaip mokinio, pareigas. Aptariamos šios temos: vaiko teisės – tai ir pareigos; suaugusiųjų teisės ir atsakomybė. Analizuojamos problemos, kylančios įvairiai interpretuojant lyčių teisės lygybę, santykius, vaidmenis.
Kalbinis ugdymas	Nagrinėjama kūrinis problematika ir vertybės: Gyvenimo tragizmas ir išbandymai. Žmogaus teisės.

Socialinis ugdymas	Mokiniai diskutuoja apie žmogaus padėtį (pvz., žmogaus teises, ekonominę gerovę ir kt.) demokratinėje ir totalitarinėje visuomenėse. Per pilietiškumo ugdymą nagrinėjamos piliečio teisės ir pareigos, įtvirtintos LR Konstitucijoje. Mokiniai aptaria, kuriomis laisvėmis ir teisėmis jie patys naudojasi. Atpažįstami ir nagrinėjami pavyzdžiai, rodantys, kaip Lietuvoje ginamos ar pažeidžiamos konstitucinės piliečių teisės. Nagrinėdami pagrindinius demokratijos vertybes įtvirtinančius dokumentus (pvz., LR Konstituciją, deklaracijas, aktus ir kt.), kitus informacijos šaltinius, svarsto, kaip įgyvendinamos pagrindinės demokratijos vertybės (mokyklos ir vietos bendruomenėse, Lietuvos visuomenėje). Mokiniai sąvoką <i>teisė</i> nagrinėja analizuodami teisės ir pareigos santykį. Remdamiesi vaikų ir žmogaus teises reglamentuojančiais dokumentais (Konstitucija, deklaracijomis ir kt.), įvairiais informacijos šaltiniais (asmenine patirtimi, internetu, spauda, televizija, statistikos duomenimis ir kt.), mokiniai nagrinėja vaiko (smurtas, patyčios ir kt.), žmogaus (diskriminacija, rasizmas, prekyba žmonėmis, vartotojų teisių pažeidimai ir kt.) teisių pažeidimo atvejus artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje, pateikia pagalbos konkrečiu atveju alternatyvų arba sukuria pagalbos teikimo planą. Naudodamiesi internetu ir kitais informacijos šaltiniais, aiškinasi, kur galima kreiptis, kai pažeidžiamos žmogaus teisės Lietuvoje, kurioje nors iš ES ar ne ES valstybių. Per dailės pamokas mokiniai grupėse aptaria, kodėl reikia gerbti autorių teises, kaip apipavidalinti savo dailės raiškos darbus, užrašyti dailės kūrinių metriką.
Kūno kultūra	Ugdomas garbingas, teisingas rungtyniavimas; tautinės savigarbos, patriotizmo ir pilietiškumo puoselėjimas.
Informacinės technologijos	Mokiniai mokomi reikšti savo poziciją (rašyti laiškus, raginimus, priminimus, naudotis elektroninės valdžios teikiamomis paslaugomis ir kreiptis į žmogaus teises ginančias institucijas ir pan.), kai pažeidžiamos vaiko ar žmogaus teisės. Mokiniais paaiškinama, kad yra mokamų ir nemokamų programų, kad Lietuvoje teisės aktai saugo informaciją ir duomenis nuo neteisėto naudojimo, aptariami informacijos pažeidžiamumo klausimai. Mokiniai supažindinami su Lietuvos teisės aktais, reglamentuojančiais duomenų ir programų naudojimą ir apsaugą, aptariama, kas yra neteisėtas programinės įrangos naudojimas.
Matematika	Mokiniai skatinami gerbti autorių teises, kai įvairiuose informacijos šaltiniuose savarankiškai ieško reikiamos informacijos apie matematikos ir kitų tikslųjų mokslų, technologijų laimėjimus.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas (2008)

Tuo tarpu 11-12 klasėse teisinio ugdymo aspektai matomi tik doriniame, socialiniame ugdyme ir per kūno kultūrą, informacines technologijas, tačiau jų nebeaptinkama kalbiniame ugdyme, per matematikos pamokas (žr. 4 lentelė). Daugiausiai teisinio ugdymo aspektų matyti doriniame ugdyme, kur 11-12 klasių mokiniai nagrinėja žmogaus teisių sampratą ir raidą, prigimtines teises, svarsto apie teisingumo principo įgyvendinimą šiuolaikinėje visuomenėje.

4 lentelė. Teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje 11-12 klasėse

Dorinis ugdymas	Ugdoma suvokti savo tapatumą, savastį, lytiškumą, kiekvieno asmens teises, laisvę bei vertę. Nagrinėjama žmogaus teisių samprata ir jos raida, prigimtinių teisių idėja, viduramžių prigimtinių teisių samprata remiantis krikščionybės nuostatomis; Renesanso mąstytojų idėjos apie individo prigimtines teises, žmogaus suverenumą, nepriklausomybę nuo monarcho valios ir kt.). Svarstoma, ką reiškia teisingumo principas ir ką mes šiandien laikome teisinga sprenddami visuomenės problemas.
Socialinis ugdymas	Per istorijos pamokas nagrinėjamos Europos visuomenių antikinės ištakos: politinių (valstybių valdymo formų, režimų) ir teisinių (romėnų teisės) idėjų naudojimas vėlesniais laikais. Aptariamos miestiečių ir miestų savivaldos teisės.
Kūno kultūra	Mokiniai skatinami organizuoti varžybas ir teisėjauti, siekti lyderio pozicijos, ugdomi turėti teisę priimti sprendimus, gebėti organizuoti veiklą, demonstruojant išmanymą ir žinias.
Informacinės technologijos	Mokiniai skatinami gerbti autorių teises ir laikytis etikos normų. Aptariamos programinės įrangos autorių teisės ir teisės aktai, ginantys programinės įrangos autorių teises. Pateikiami teisėto ir neteisėto programų naudojimo pavyzdžiai, aptariama teisinė atsakomybė. Mokiniai mokomi naudotis autorių teisių ir gretutinių teisių apsauga reglamentuojančiais teisės aktais.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Vidurinio ugdymo programą (2011)

Apibendrinant atliktą dokumentų analizę, pateiktą 1 – 4 lentelėse, galima teigti, kad teisinis ugdymas labiausiai atsispindi *doriniame ugdyme*. Bene daugiausiai dėmesio pagrindinėms žmogaus, vaiko, mokinio teisėms ir pareigoms skiriama 5-6 klasėse, kur keliami probleminiai su asmens teisėmis susiję klausimai, mokiniai supažindindami su Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencija. Vyresnėse klasėse (7-10 kl.) teisinio ugdymo aspektai remiasi gilesniais mokinių samprotavimais ir svarstymais apie žmogaus teisių įgyvendinimą, aptariama prigimtine žmogaus teisė į gyvybę, analizuojami dokumentai ir institucijos, kurios gina lygias asmenų teises ir galimybes.

Tuo tarpu 11-12 klasėse dorinio ugdymo turiniui būdinga dar gilesnė individo prigimtinių teisių analizė, nagrinėjant žmogaus teisių raidą, teisingumo principo sampratą šių dienų visuomenėje. Pastebėtina, kad Vidurinio ugdymo programoje (2011) nurodyta dorinio ugdymo paskirtis, kurioje matyti 11-12 kl. mokinių teisinio ugdymo apraiškų: „padėti mokiniui susiformuoti moralines nuostatas, suprasti filosofinių, etinių, religinių požiūrių ir kultūrų įvairovę, ugdytis kritinį mąstymą, įsisąmoninti ir pagrįsti dorines nuostatas, jomis vadovautis kuriant santykius su kitais žmonėmis asmeniniame, šeimos, profesiniame ir pilietiniame gyvenime“.

Teisinio ugdymo aspektų gausa taip pat būdinga *socialiniam ugdymui (išskiriant pilietiškumo ugdymą)*. Šiuo atveju teisinių aspektų daugiausiai atsispindi 9-10 klasių ugdymo turinyje. Matyti, kad per pilietiškumo ugdymą nagrinėjamos piliečio teisės ir pareigos, įtvirtintos LR Konstitucijoje, teisių pažeidimo atvejai artimiausioje socialinėje aplinkoje ir

Lietuvoje. Be to, mokiniai susipažįsta su institucijomis, kurios gina žmogaus teisės ES valstybėse narėse ir ne tik. 5-8 klasėse per pilietiškumo ugdymą mažiau dėmesio skiriama vaiko, žmogaus teisių ir pareigų nagrinėjimui. Tuo tarpu per istorijos pamokas 5-8 klasių mokiniai nagrinėja graikų ir romėnų bei antikos civilizacijų pasiekimus teisės srityje. 11-12 klasėse teisiniai aspektai nežymiai matomi istorijose pamokose, kur nagrinėjamos romėnų teisės, miestiečių ir miestų savivaldos teisės.

Pastebėtina, kad apskritai Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) nurodyta, kad ugdant pilietiškumą, ypatingas dėmesys skiriamas Lietuvos piliečiui ugdyti, suvokiant asmens teises, savo atsakomybę ir pareigas demokratinei valstybei. Programose išskirtas socialinis visuomeninių reiškinių nagrinėjimas ir dalyvavimas sprendžiant socialines mokyklos ir vietos bendruomenių problemas. Mokiniai ugdomi pripažinti, gerbti ir remti pagrindines demokratijos vertybes ir principus: asmens ir tautos teises, laisves, teisingumą, lygybę, solidarumą, atsakomybę ir pan. Taip pat ugdomi pripažinti ir gerbti vienas kito teises ir laisves, aktyviai naudotis savo teisėmis ir sąžiningai atlikti pilietines savo pareigas, siekti būti atsakingais, įsipareigojusiais, informuotais ir aktyviais pilietinės visuomenės nariais, aktyviai naudotis savo dalyvavimo teise ir kt.

Be to, tose pačiose Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) nurodyta, kad mokiniai įgyja socialinę kompetenciją, t.y., „gerbia ir toleruoja įvairių kultūrų, lyties, socialinių ir amžiaus grupių žmones, žino savo ir kitų teises ir pareigas, suvokia save kaip bendruomenės ir visuomenės narį“. Taigi socialiniame ugdyme pabrėžiamas savo ir kitų teisių žinojimas.

Kalbiniame ugdyme teisinio ugdymo aspektų mažiau. 5-6 klasėse tokių aspektų neaptikta visai, tuo tarpu 7-10 klasėse teisiniai aspektai atsispindi literatūrinių kūrinių analizėje, kur keliami žmogaus teisių, vaikų, draugų teisių ir pareigų klausimai.

Kūno kultūros pamokose teisių aspektų mažiausiai. 9-10 klasėse ugdomos mokinių nuostatos į garbingą rungtyniavimą, keliami savigarbos, patriotizmo ir pilietiškumo puoselėjimo klausimai. 11-12 klasių mokiniai ugdomi turėti teisę priimti sprendimus.

Taigi teisinio ugdymo aspektų bendrojo ugdymo mokykloje analizė patvirtino ir kitų autorių (Prakapas, Juciuvienė, 2012) nuomonę apie tai, jog atskiri teisinio ugdymo aspektai aptinkami doriniame, socialiniame, kalbiniame ugdyme, kūno kultūroje.

Pasak R. Prakapo ir D. Juciuvienės (2012), šių aspektų nežymiai aptinkama ir tokiuose bendrojo ugdymo dalykuose kaip informacinės technologijos, matematika.

Visa tai patvirtino ir šiame magistro darbe atlikta Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų (2008), Vidurinio ugdymo programos (2011) analizė, pateikta 3-4 lentelėse. Jose matyti, kad *informacinių technologijų* pamokose teisių aspektų matyti 9-10

klasėse ir 11-12 klasėse, daugiausiai dėmesio skiriant programinės įrangos autorių teisėms ir jas reglamentuojantiems teisės aktams, skatinama gerbti autorių teises. Tuo tarpu *matematikos* mokomajame dalyje neįžymūs teisiniai aspektai matomi tik 9-10 klasėse, kur mokiniai skatinami gerbti autorių teises, kai įvairiuose šaltiniuose savarankiškai ieško informacijos apie matematikos, kt. mokslų ir technologijų laimėjimus.

Anot R. Prakapo ir D. Juciuvienės (2012), turinio prasme integruojamos temos sietinos su konstitucine, civiline, administracine bei baudžiamąja teise, o daug ugdymo turinio fragmentų siejasi su teisės istorija. Autoriai pastebi, kad Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) pagrindiniame ugdyme teisiniam ugdymui skiriamas didesnis dėmesys, nei Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose (2003), nes šio ugdymo aspektai integruojami į beveik visus mokomuosius dalykus.

Taigi teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje aptinkami doriniame, socialiniame, kalbiniame ugdyme, per kūno kultūros, informacinių technologijų, matematikos pamokas. Daugiausiai teisinio ugdymo aspektų atsispindi 9-10 klasių socialinio ir 5-8 klasių dorinio ugdymo turinyje. Vyresnėse klasėse (9-12 kl.) nežymių teisinio ugdymo aspektų atsiranda per kūno kultūros pamokas, informacines technologijas, o išskirtinai 9-10 klasėje ir per matematikos pamokas, ko nebuvo žemesnėse klasėse.

1. 3. Moksleivių teisinio ugdymo svarba

Moksleivių teisinio ugdymo svarba ir poreikis neabejotinas. Tą akcentuoja ir teisiniai dokumentai, pabrėžiantys teisinių žinių svarbą, siekiant išmanyti savo teises, laisves ir pareigas. Kaip nurodyta LR Švietimo įstatyme (2011), vieni iš švietimo tikslų – išugdyti „vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi <...> sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui“.

Vaiko teisių konvencijos (1995) 29 str. nurodyti švietimo siekiai „ugdyti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, taip pat principams, paskelbtiems Jungtinių Tautų Įstatuose <...> parengti vaiką sąmoningam gyvenimui laisvoje visuomenėje, pagrįstam supratimo, taikos, pakantumo, vyrų ir moterų lygiateisiškumo, visų tautų, etninių, nacionalinių ir religinių grupių, taip pat vietinės kilmės asmenų draugystės principais“.

Taigi galima teigti, kad ugdant dorą, atsakingą, savarankišką, sąmoningą, pakantų asmenį labai svarbų suteikti teisinių žinių, padėsiančių suprasti savo ir kitų teises, normas, lygiateisiškumo principus, kuriais reikia vadovautis gyvenime.

2008 m. patvirtintoje Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programoje nurodyta, kad teisinis ugdymas reikšmingas, siekiant užtikrinti, kad asmenys geriau prisitaikytų prie nuolat kintančių arba naujų teisės normų, išmanydama savo teises, laisves ir pareigas.

Vadinasi, teisinis ugdymas – vienas iš būdų mokiniui žinoti savo ir kitų teises, pareigas, vaiko teisių užtikrinimo nuostatas, kurias numato LR Civilinio kodekso (2000) trečioji knyga „Šeimos teisė“, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2006), Vaiko teisių konvencija (1995) ir kt. teisiniai dokumentai. Pagrindinės vaiko teisės ir laisvės numatytos LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme (2006), t.y. teisė gyventi ir augti, būti sveikam, išsaugoti individualybę, turėti asmeninį gyvenimą, neliečiamybę ir laisvę, gyvenimo sąlygas, turtines teises, gyvenamąjį būstą, valstybės paramą ir išlakymą, teisę į mokslą, minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę, dalyvauti visuomenės gyvenime, laisvai reikšti savo pažiūras, kt.

Šias teises žinoti svarbu, nes, remiantis B. Kairiene (2012), vaikų teisės pažeidžiamos, jie patiria fizinį ir psichologinį, seksualinį smurtą, yra pažeidžiamiausia visuomenės socialinė grupė.

Teisinis ugdymas reikalingas, nes tie, kurie nežino savo teisių ir laisvių, naudojimosi jomis tvarkos ir ribų, patys tampa nusikaltimų aukomis ar teisės pažeidėjais. Pasak A. Pekauskos ir G. Grigaliūnaitės (2008), žmogus gali visapusiškai išreikšti save kaip pilietis, jei žino savo teises ir pareigas, supranta ir gerbia įstatymus, kitų žmonių teises ir laisves bei teisėtus interesus.

Remiantis V. Šlapkausku (2006), teisinis ugdymas prisideda prie žmogaus teisių bei pareigų saugojimo, sudaro teises visuomenės raidos galimybes, kurių įgyvendinimas užtikrina geresnę socialinio gyvenimo kokybę. Be to, teisinis ugdymas padeda atskleisti teisės socialinę prigimtį, t.y. „pagrindinių vertybių įgyvendinimo procese savaime susiklosčiusią bendruomenės narių privalomo elgesio taisyklių visumą“ (p. 35).

Moksleivių teisinio ugdymo svarbą taip pat parodo tai, jog ugdymo metu gautos teisinės žinios vėliau padeda jaunam žmogui geriau orientuotis socialinėje aplinkoje (Pekauskas, 2010). Panašiai teigia ir A. Pekauskas bei G. Grigaliūnaitė (2008), pabrėždami, kad teisinis ugdymas reikalingas ne teisinio išprusimo demonstravimui, o tam, kad būtų galima tinkamai reguliuoti savo elgesį. Šio ugdymo svarbą parodo ir R. Prakapo bei R. Žilinskienės (2008, p. 52) nuomonė, jog teisinis ugdymas reikalingas nuo vaikystės „darniam

asmenybės vystymuisi bei sėkmingai integracijai į visuomenę“, nes šiuo laikotarpiu „asmuo ypatingai greitai keičiasi ir pajusdamas įvairius gyvenimo potyrius tobulėja“.

Teisinio ugdymo svarba pažymima, analizuojant mokinių kritinio mąstymo aspektus, ką galima matyti anksčiau darbe aptartoje Vidurinio ugdymo programoje (2011), kur keliami teisinio ugdymo uždaviniai, pabrėžiant mokinių kritinio mąstymo svarbą. R. Prakapas bei V. Čepaitė (2011, p. 182), teigia, jog „teisinio ugdymo pamokos besimokantiesiems yra palanki niša, suteikianti galimybę diskutuoti, klausti, abejoti, kritiškai vertinti problemas, įsitraukiant į mokymo(si) procesą saugioje ir jaukioje darbo aplinkoje, skatinant mokymosi prasmės paieškas ir mokinio iniciatyvas“.

Vadinasi, teisinio ugdymo pamokos padeda ugdyti mokinių kritinį mąstymą, kuris, remiantis J. Gudžinskiene (2006), yra suprantamas kaip kryptingas sąmoningas mąstymas, kai žmogus visiškai įsisąmoninęs, kaip jis sprendžia užduotis, kokį renkasi gyvenimo būdą, kokias sąvokas vartoja, ką jos reiškia. Kritinis mąstymas apima informacijos paiešką, tyrinėjimą, problemų aiškinimąsi ir sprendimą, pagrįstą argumentavimą.

Apibendrinant galima teigti, kad teisinio ugdymo svarba reglamentuojama teisiniuose dokumentuose, akcentuojama moksliniuose šaltiniuose. Teisinis ugdymas yra vienas iš būdų mokiniui žinoti savo ir kitų teises, pareigas, vaiko teisių užtikrinimo nuostatas. Šio ugdymo dėka mokiniai gauna vertingų teisinių žinių, kurias gali pritaikyti asmeniniame gyvenime, sužino, kokie įstatymai gina jų ir kitų asmenų teises, kokios yra vykdomos prevencinės programos, siekiant užkirsti kelią smurto, nusikalstamumo plitimui, narkotinių medžiagų vartojimui. Be to, teisinio ugdymo dėka mokiniai gali tapti atsakingesni, doresni, sąmoningesni, pakantesni, išmokti kritiškai mąstyti.

2. MOKSLEIVIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ PLĖTOJIMO GALIMYBĖS

2.1. Moksleivių teisinio ugdymo formos ir metodai

Teisinio ugdymo formos ir metodai paprastai nesiskiria nuo įprastų ugdymo procese taikomų formų ir metodų.

Kaip nurodo Z. Javtokas (2012), ugdymo formos traktuotinos kaip pedagogo ir mokinio tarpusavio sąveikos pobūdis mokymo proceso metu. Tuo tarpu ugdymo metodai apibrėžiami kaip pedagogo ir mokinių bendros veiklos būdų sistema, padedanti pastariesiems įgyti žinių ir įgūdžių.

Ugdymo metodą kiti autoriai apibūdina kaip pedagoginę sistemą, apimančią „įvairius tiek mokytojų, tiek mokinių ugdomosios veiklos aspektus“ ir nurodo, kad „tai ne ugdymo priemonė (būdas, veiksmas), o santykis tarp mokytojo, mokinių, dalyko ir aplinkos, kurio pobūdį lemia iškelta (pasirinkta) ugdymo idėja bei tikslai“ (Gerulaitis, Kairaitis, 2004, p. 39).

Ugdymo formas Z. Javtokas (2012) skirsto į teorines (pavyzdžiui, pamokos, įskaitos, egzaminai, konferencijos, seminarai, kt.), darbinio ugdymo (pvz.: praktiniai užsiėmimai, pratybos, ekskursijos, kt.), papildomo ugdymo (pvz.: pokalbiai, papildoma veikla, konkursai, konsultacijos, kt.).

Ugdymo metodų yra labai daug ir įvairiai klasifikuojamų. Teisniam ugdymui galima taikyti tradicinius ir šiuolaikinius ugdymo metodus (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Ugdymo metodų klasifikacija

KLASIKINIAI (TRADICINIAI)			ŠIUOLAIKINIAI (NETRADICINIAI)
Informaciniai		Praktiniai – operaciniai	Kūrybiniai
Teikiamieji	Atkuriamieji		
Paskaita	Atpasakojimas	Pratybos	Probleminis mokymas
Seminaras (teikiamos žinios apie naujoves)	Egzaminas	Praktiniai darbai	Stebėjimas
Pasakojimas	Lektūra	Laboratoriniai darbai	Eksperimentas
Pokalbis	Ekspertizė	Seminaras (pratybos)	Tiriamasis pokalbis
Konsultavimas	Kartojimo pokalbis		Loginis įrodymas
Demonstravimas	Tikrinimo pokalbis		Paieškos
Aiškinimas			Darbinis mokymas
			Minčių lietus
			Minčių ežys
			Sumaišytas eiliškumas
			Devyniabriaunis deimantas
			Tinklo nėrimas
			Koncentriniai ratai
			Debatai
			Atvejo analizė
			Projektų metodas
			Vaidmenų atlikimas
			Žaidimai
			Venno diagrama
			Abipusis mokymasis
			Ledlaužis
			Interviu

Šaltinis: Javtokas, 2012, p. 7

Kiekvienas ugdymo metodas yra savitas ir pedagogas pamokose metodus gali derinti tarpusavyje, pasirinkti tuos, kurie labiau tinka naujos medžiagos pertekimui ir įsisavinimui, žinių patikrinimui, darbui grupelėse, individualiai ir pan.

Analizuojant Vidurinio ugdymo programą (2011) matyti, kad ugdymo procese akcentuojami aktyvūs mokymo ir mokymosi metodai, savarankiškas mąstymas, prasmingų problemų sprendimas, aktyvus interpretavimas, mokymasis iš patirties. Šioje Programoje numatyta, kad „mokytojai mokymo metodus ir mokymosi veiklas parenka ir organizuoja taip, kad mokymas atitiktų mokinių patirtį, gebėjimus, polinkius, poreikius, mokymosi stilių, pasirengimą mokytis, turimus išteklius ir priemones, emocinį klasės klimatą“.

Tyrimai (Petrauskienė, Jonynienė, 2012; Pekauskas, 2010) atskleidė, kad teisinis ugdymas įmanomas įvairiomis formomis. A. Pekauskas (2010) pažymi, kad atitinkamai pagal mokinių amžiaus grupę pedagogas turi pasirinkti tinkamus ugdymo metodus, pavyzdžiui, žaidimą, konkursą, seminarą, viktoriną, ekskursiją ir kt.

L. Petrauskienės ir V. Ž. Jonynienės (2012) tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad populiariausios ugdymo formos švietimo institucijose yra teisės dalyko dėstymas integravus į kitas pamokas, klasės valandėlės, konkursai, savarankiškas teisės mokymasis. Tuo tarpu mažiausiai populiarios ugdymo formos – seminarai ir neformalusis ugdymas. Tačiau pastarosios formos mokinių yra dažniausiai siūlomos teisinio ugdymo plėtojimui.

Žaidimus taip pat galima išskirti kaip galimą teisinio ugdymo metodą, nes žaidžiant taip pat galima įgyti naujų įgūdžių, žinių, sužinoti taisyklių ir tuo pačiu linksmai bei maloniai praleisti laiką. Pasak V. Aramavičiūtės ir P. Jasiūnaitės (2011), žaidimai padeda „įsisąmoninti socialiai priimtinas elgesio normas, įgyti vertingos elgesio patirties, lemiančios nevisavertiškumo kompensacijos ir socialinės adaptacijos procesų kokybę“ <...>, „teikia kūno ir dvasios pasitenkinimą: asmeninį, tarpasmeninį, vaidybinį, estetinį, moralinį, kūrybinį, vidinį“ (p. 78-79).

Konkursų, varžybų organizavimas sietinas su popamokine mokinių veikla, skatinančia mokinius rungtyniauti, gerai pasirodyti ir pasiekti gerų rezultatų. G. Čiuladienė (2012) konkursus ir varžybas priskiria gabumus lavinančioms neformaliojo ugdymo veiklos formoms. Jos tyrimo rezultatai atskleidė, kad konkursų, varžybų organizavimas padeda gabiems mokiniams realizuoti savo poreikius, atsiskleisti, parodyti gebėjimus, įgyti naujų žinių.

Apibendrinant galima teigti, kad teisiniam ugdymui pedagogai gali taikyti teorines, darbinio ir papildomo ugdymo formas, pasitelkti tradicinius ir šiuolaikinius ugdymo metodus. Atlikti įvairių autorių tyrimai rodo, kad teisinių žinių mokiniai įgyja per pamokas, klasės valandėles, seminarus, konkursus, viktorinas, žaidimus, ekskursijas, savarankišką mokymąsi.

Konkursai priskiriami papildomo ugdymo formai ir padeda mokiniams lavinti gabumus, įgyti naujų žinių teisės srityje, realizuoti poreikius.

2. 2. Konkursas „Temidė“ kaip teisinių žinių plėtojimo galimybė

Remiantis prieš tai aptarta ugdymo metodų klasifikacija, konkursą „Temidė“ galima priskirti papildomo ugdymo formai.

Konkursas „Temidė“ pirmą kartą įvyko daugiau kaip prieš pusantro dešimtmečio Panevėžyje, o nuo 2001 m. pradėtas rengti visoje Lietuvoje. Šio konkurso sumanytojas ir iniciatorius – Panevėžio apygardos prokuratūros prokuroras Ignas Raila.

Konkursas skleidžia teises žinias patrauklia žaidybine forma, yra žaismingas ir nepasiriboja vien teisine teorija. Renginys skatina jaunimą domėtis įstatymais ir teisinėmis žiniomis, suburia Lietuvos miestų ir rajonų mokyklas. Konkurso dėka pedagogų, policijos pareigūnų ir kitų teisinių institucijų darbuotojų bendromis pastangomis ugdomas mokinių teisinis sąmoningumas, skatinama gerbti valstybę ir jos įstatymus, susipažindinama su teisine sistema ir jos institucijomis („Temidė“ šalies jaunuosius teisės žinovus vėl atvedė į Panevėžį. LR prokuratūra, 2013).

Iš pradžių kasmet konkursai vyksta įvairių rajonų mokyklose, o jų nugalėtojai vėliau varžosi finale Panevėžio mieste. Konkurso nugalėtojai gauna apdovanojimus, viena nugalėtojų komanda gauna prokurorų prizus, kuriuos įsteigė Lietuvos Respublikos prokuratūros („Temidė“ vėl kviečia pasivaržyti žiniomis jaunuosius teisės žinovus, 2012).

Kasmetinio konkurso organizavimo, komandų vertinimo ir dalyvių skatinimo tvarką numato Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ nuostatai.

Pagrindiniai konkurso tikslai nesikeičia eilę metų. Pavyzdžiui, analizuojant pastarųjų 2010-2014 metų nuostatus matyti, kad pagrindiniai konkurso tikslai išlieka tie patys:

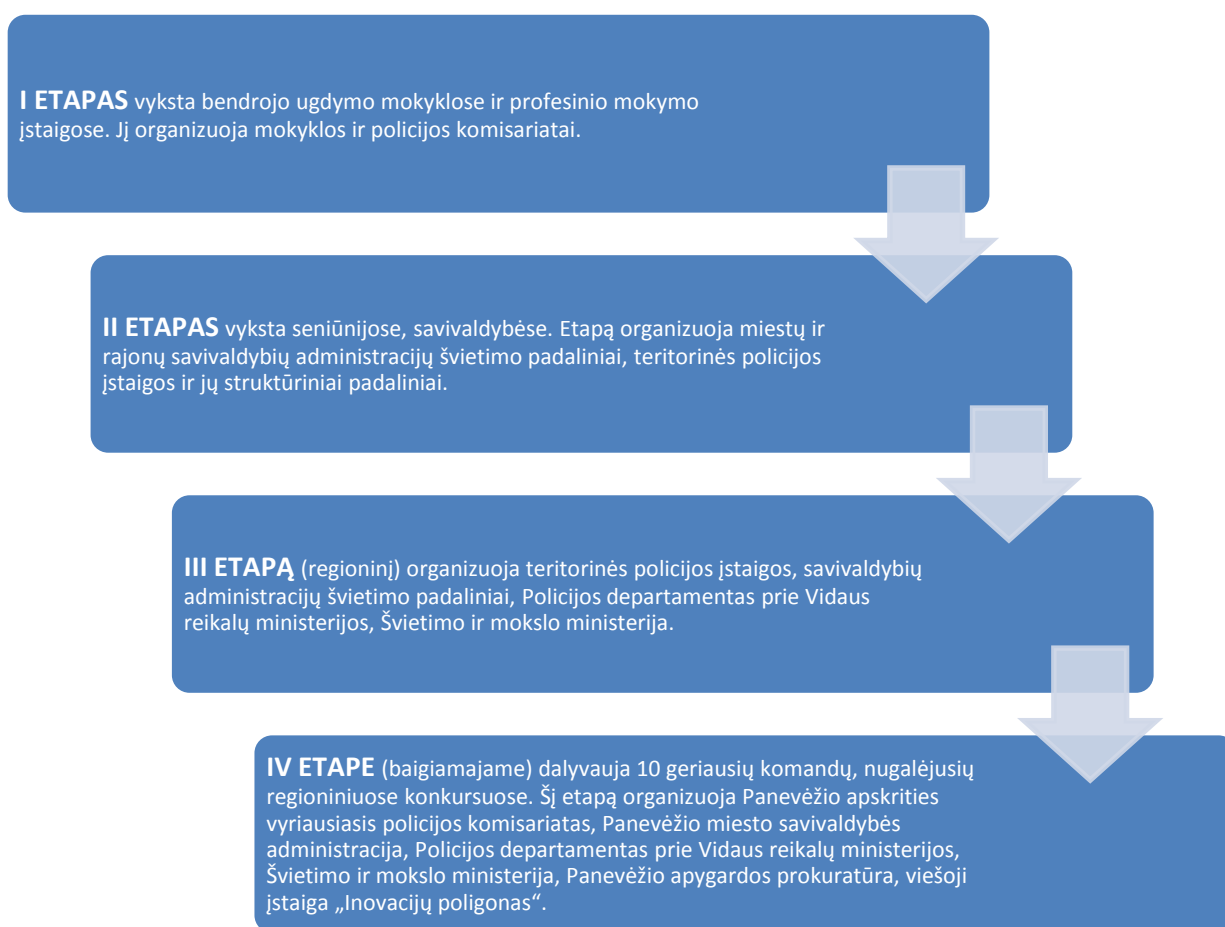
- 1) ugdyti mokinių teisinį sąmoningumą, supratimą apie teisinę sistemą;
- 2) vykdyti ankstyvąją teisės pažeidimų, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, smurto prevenciją;
- 3) skleisti teises žinias;
- 4) suteikti mokiniams žinių ir praktinių įgūdžių kuriant saugią aplinką;
- 5) propaguoti tarp mokinių sveikos gyvensenos principus;
- 6) organizuoti prasmingą ir turiningą laisvalaikį;
- 7) skatinti mokinius tinkamai reaguoti į neigiamus reiškinius savo aplinkoje;
- 8) skatinti bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų bendruomenių ir teisėsaugos institucijų bendravimą ir bendradarbiavimą.

Tuo tarpu analizuojant 2015 m. nuostatus pastebima, kad yra išskirti trys nauji tikslai:

1. Skatinti jaunimo pilietiškumą.
2. Diegti atsakomybės sampratą.
3. Ugdyti mokinių kūrybinius gebėjimus.

Taigi šie išvardyti tikslai parodo, kad konkursas „Temidė“ sudaro galimybę plėtoti teisingas žinias, prisideda prie turiningo laisvalaikio, propaguoja sveiką gyvenseną, kuria saugią aplinką, skatina pilietiškumą, atsakomybę, reaguoti į neigiamus reiškinius, prisideda prie nusikalstamumo, smurto, psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos.

Kasmet konkursą sudaro 4 etapai (žr. 2 pav.).

2 pav. Konkurso „Temidė“ etapai

Šaltinis: sudaryta autorės pagal: Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ nuostatai. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 5-V-38.; 2012 m. vasario 2 d. įsakymo Nr. 5-V-100 redakcija; 2014 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-47; 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 5-V-62.

Pagal skirtingais metais (nuo 2010 iki 2014 m.) patvirtintus Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso

„Temidė“ nuostatus, mokiniai pirmiausiai pristato savo komandą ir komandomis atlieka užduotis šia tvarka:

- sprendžia testus teisės tema;
- sprendžia kryžiažodį ar kriminalinę mįslę, saugaus eismo testą;
- pristato Lietuvos Respublikos teisinės sistemos modulio žaidimą;
- pristato konkurso „Temidė“ dienoraštį;
- vyksta komandos atsisveikinimas.

2015 m. konkurso užduotyse yra išskirtas komandų žaidžiamas protų mūšis, todėl užduočių atlikimo eiga skiriasi:

- Visoms komandoms pateikiama po vienodą klausimą.
- Komandos nariai atsakymą užrašo kortelėje.
- Kortelės po kiekvieno klausimo perduodamos komisijai.
- Komandos atsisveikinimas.

Komandas konkursui ruošia pedagogas, policijos pareigūnas ar kitos teisėsaugos institucijos atstovas. Konkurso užduotys kasmet skiriasi, kaip pavyzdys paanalizuotos skirtingų metų konkurso užduotys (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Konkurso „Temidė“ užduotys skirtingais vykdymo metais

Konkurso metai	Užduotys
2010 m.	Komandos ruošiasi konkursui pagal pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą. Komanda savarankiškai turi padaryti plakatą sveikos gyvensenos skatinimo, saugios aplinkos mokykloje kūrimo ir kitomis konkurso esmę atitinkančiomis temomis. Komanda parengia vaidybinę situaciją, kurioje būtų parodyti ne daugiau kaip trys administraciniai teisės pažeidimai ir dvi nusikalstamos veikos. Varžovai teisiškai vertina ir kvalifikuoja suvaidintą situaciją. Įvertinus varžovams, įvykį ar situaciją komentuoja ją suvaidinusi komanda. Konkurso komisija vertina suvaidintą situaciją ir varžovų komentarus. Vertinančioji komanda gali užduoti klausimų.
2012 m.	Komanda turėjo sukurti vieną ar kelis valstybėje egzistuojančių teisinių institucijų žaidybinius modulius (policijos, prokuratūros, teismo, kt.). Pavyzdžiui, komandos nariai vaidina policijos pareigūną, prokurorą, teisėją (sąrašas nebaigtinis, gali būti vaiko teisių apsaugos specialistas), kurie nagrinėja išgalvotus ar mokyklos aplinkoje įvykusius tikrus įvykius pagal pasirinktą teisinės institucijos (vienos ar kelių) modulį ir priima sprendimus pagal institucijos kompetenciją. Žaidimo dalyvių veikla, veiksmai (vaidmenys) turi atitikti tos teisinės institucijos funkcijas, kurias jai priskiria valstybė. Komanda parengia konkurso „Temidė“ dienoraštį. Konkurso etapo organizatoriai sudaro kryžiažodį iš 10 klausimų ar kriminalinę mįslę teisine tema (šios užduotys komandoms pateikiamos per konkursą).
2014 m.	Klasės (grupės), kurių komandos nariai dalyvaus I konkurso etape, nagrinėja teisinę informaciją pagal pasirengimo konkursui temas, prisideda prie veiklos, skirtos saugios aplinkos klasėje, mokykloje kūrimo (temą ir veikslas, atsižvelgdami į aktuales mokyklai klausimus, pasirenka patys mokiniai: pvz., tai gali būti apklausa arba tyrimas, renkant informaciją apie smurto ar kitų neigiamų reiškinių paplitimą mokykloje, jo

	rezultatų ir siūlymų dėl nustatytų problemų sprendimo būdų pristatymas mokyklos bendruomenei; stendo teisine ir saugaus eismo, sveikos gyvensenos temomis periodinis išleidimas; filmo sukūrimas, teminiai renginiai, kt. Visa veikla kaupiama konkurso dienoraštyje ir rašytinis dienoraštis pateikiamas komisijai prie konkurso pradžią. Komanda kuria vieną ar kelias valstybėje egzistuojančių teisiųjų institucijų žaidybinius modulius (policijos, prokuratūros, teismo, kt.). Žaidimo dalyvių veikla, veiksmai / vaidmenys turi atitikti tos teisinės institucijos funkcijas, kurias jai priskiria valstybė.
2015 m.	Klasės (grupės), kurių komandos nariai dalyvaus I konkurso etape, nagrinėja teisinę informaciją pagal pasirengimo konkursui temas, prisideda prie veiklos, skirtos saugios aplinkos savo klasėje, mokykloje kūrimo. Konkurso etapo organizatoriai iš pateiktų temų parengia ne mažiau kaip 15 klausimų (užduočių) protų mūšiui. Šiam mūšiui ruošiamasi iš pagal organizatorių pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą.

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisiųjų žinių konkurso „Temidė“ nuostatai. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 5-V-38.; 2012 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. 5-V-100 redakcija; 2014 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-47; 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 5-V-62.

Remiantis lentele matyti, kad pastaraisiais 2014-2015 metais į konkursą įtraukiama ne tik dalyvaujanti komanda, bet ir klasės, kurių atstovai dalyvaus pirmame konkurso etape. Teisiųjų žinių mokiniai įgauna nagrinėdami teisinę informaciją pagal pasirengimo konkursui temas, prisideddami prie veiklos, kuri skirta kurti saugią aplinką klasėje, mokykloje. Mokinių teises žinias parodo konkursui paruošti prisistatymai, teminiai pasirodymai, dienoraščiai, atliekamos užduotys.

Konkurso „Temidė“ komisija vertina mokinių pasirodymo originalumą, kūrybiškumą, temos atskleidimą, atlikimą, atsakymų tikslumus. Nuostatuose pažymima, kad konkurso dalyviams neleidžiama tiesiogiai imituoti tiesioginį smurtą, alkoholio, narkotikų vartojimą, rūkymą.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad konkursas „Temidė“ yra moksleivių teisiųjų žinių plėtojimo būdas, skatinantis jaunimo pilietiškumą, teisinį sąmoningumą, atsakomybę, supratimą apie teisinę sistemą. Konkursas skatina domėtis, mąstyti, argumentuoti, kurti, skleisti teises žinias aplinkiniams, prisideda prie smurto, teisės pažeidimų, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos.

Apibendrinant teorinę darbo dalį teigtina, kad teisinio ugdymo dėka mokinimas galima suteikti teisiųjų žinių ir gebėjimų, formuoti pozityvų požiūrį į demokratinės visuomenės vertybes, kas svarbu ir reikalinga gyvenant ir prisitaikant kasdieniame gyvenime. Teisinis ugdymas mokiniams padeda tapti atsakingesniais, doresniais, sąmoningesniais, pakantesniais, išmokti kritiškai mąstyti, sužinoti, kokie įstatymai gina jų ir kitų asmenų teises, kokios yra vykdomos prevencinės programos. Šis ugdymas vyksta tiek mokykloje, tiek už jos ribų. Bendrojo ugdymo mokykloje teisinio ugdymo aspektų aptinkama doriniame, socialiniame, kalbiniame ugdyme, per kūno kultūros, informacinių technologijų, matematikos

pamokas. Teisiniam ugdymui pedagogai gali taikyti teorines, darbinio ir papildomo ugdymo formas, dirbti pagal tradicinius ir šiuolaikinius ugdymo metodus. Konkursas „Temidė“ – tai galimybė plėtoti moksleivių teises žinias, skatinti pilietiškumą, atsakomybę, tinkamą požiūrį į neigiamus visuomenės reiškinius, prisidėti prie turiningo laisvalaikio.

3. MOKSLEIVIŲ TEISINIŲ ŽINIŲ PLĖTOJIMO KONKURSE „TEMIDĖ“ GALIMYBIŲ VERTINIMAS

3. 1. Tyrimo metodologija

Tyrimo metodai. Siekiant atskleisti moksleivių teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“ naudotas kiekybinis tyrimas.

Šio metodo esmę įvardija B. Bitinas (2006), nurodydamas, jog kiekybiniame tyrime pirminius duomenis tyrėjas gauna taikydamas patikimas tyrimo metodikas, tyrimo esmė – požymių matavimas, duomenys apdorojami ir analizuojami pasinaudojus statistinėmis kompiuterinėmis programomis. Kiekybinis tyrimas buvo pasirinktas kaip patogus būdas, siekiant apklausti mokinius, ir, pasinaudojus statistinėmis programomis, palyginti, kaip pasisakė skirtingos lyties ir skirtingose klasėse besimokantys mokiniai.

Tyrimo duomenų rinkimo metodas: taikant kiekybinį tyrimą naudota anketinė mokinių apklausa. Remiantis teorine darbo dalimi buvo sudarytas klausimynas mokiniams, siekiant išsiaiškinti, per kokias pamokas mokiniai įgyja teisinių žinių, kas ir kokiais būdais juos ruošia „Temidės“ konkursui, kokia yra dalyvavimo šiame konkurse nauda ir kokių teisinių žinių mokiniai dar norėtų įgyti mokykloje.

Anketą sudarė 12 klausimų, iš kurių 1-9 skirti analizuojamai problemai tirti, o likusieji trys – nustatyti demografinius duomenis apie mokinius (lytį, klasę ir mokyklą, kurioje mokosi).

Tikėtasi, kad anketinė mokinių apklausa padės į analizuojamą problemą pažvelgti plačiau, t.y. įvertinti, kokios yra moksleivių teisinių žinių plėtojimo konkurse „Temidė“ galimybės ir kiek šis konkursas yra veiksmingas konkurse dalyvavusių / besiruošiančių dalyvauti jaunuolių požiūriu.

Tyrimo dalyviai: 8–12 klasių mokiniai, kurie dalyvavo arba šiais metais dalyvaus ir jau ruošiasi „Temidės“ konkursui. Šios klasės pasirinktos todėl, kad būtent jų mokiniai įvardyti dalyviais „Temidės“ konkurso nuostatose.

Tyrimo imtis: 104 respondentai (įvairių miestų bendrojo ugdymo mokyklų 8–12 klasių mokiniai). Visi jie per tyrimui numatytą laiką 2015 m. lapkričio-gruodžio mėnesius užpildė anketą pagal nusiųstą interneto nuorodą.

Buvo naudota kriterinė atranka, nes respondentai iš populiacijos pasirinkti laikantis nustatyto kriterijaus – jie turėjo būti dalyvavę arba besiruošiantys šiais mokslo metais dalyvauti konkurse „Temidė“. Buvo pasirinkti konkrečių mokyklų, kuriose vyksta „Temidės“ konkursai, mokiniai:

- Marijampolė (Rygiškių Jono gimnazija, Mykolų pagrindinė mokykla, Padovinio pagrindinė mokykla).
- Kupiškis (Povilo Matulionio gimnazija, Lauryno Stokos-Gucevičiaus gimnazija, Alizavos pagrindinė mokykla, Technologijos ir verslo mokykla)
- Plungė (akademiko Adofo Jucio pagrindinė mokykla).
- Kauno raj. (Babtų gimnazija, „Vyturio“ katalikiška vidurinė mokykla).
- Panevėžio raj. (Naujamiesčio vidurinė mokykla, Krekenavos Mykolo Antanaičio gimnazija, Paįstrio Juozo Zikaro gimnazija, Velžio gimnazija, Paliūniškio pagrindinė mokykla).
- Biržų raj. (Vabalninko Balio Sruogos gimnazija).

Tyrimo hipotezė: konkursas „Temidė“ padeda plėtoti mokinių teises žinias ir prisideda prie jų teisinio ugdymo.

Tyrimo patikimumas ir apribojimai. Tyrimo vykdymą apsunkino respondentų paieška, kadangi buvo orientuotasi ne apskritai į 8-12 klasių mokinius, o tik tuos, kurie jau yra dalyvavę arba šiais mokslo metais ruošiasi dalyvauti konkurse „Temidė“. Iš šiame konkurse dalyvavusių ar šiais mokslo metais dalyvausiančių mokyklų sąrašo buvo atsitiktinai pasirinktos įvairių miestų ir rajonų mokyklos.

Tyrimo duomenys būtų patikimesni, jei su mokiniais būtų susitikta tiesiogiai, jiems žodžiu paaiškinta, kaip pildyti anketą ir jie būtų pildę anketas raštu niekieno netrukdomi. Kadangi dabar nėra visiškai aišku, ar jie internetu pildė anketas savarankiškai. Tačiau jei būtų tekę vykti į konkrečias mokyklas ir apklausti mokinius tiesiogiai su jais susitikus, tyrimas būtų užtrukęs ilgiau, be to, pareikalautų didelių materialinių sąnaudų, nes mokyklas skiria dideli atstumai.

Tyrimo etika. Tyrimas vyko anonimiškai, mokiniai anketą pildė laisva valia, neverčiami. Pildė tik tie, kurie patys norėjo, susidomėjo paskaitę anketos nuorodą. Anketoje prieš klausimus mokiniai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, buvo paaiškinta, kaip pildyti anketą ir kur bus panaudoti tyrimo rezultatai.

Tyrimo organizavimas. Tyrimas vyko pasinaudojus internetinėms apklausoms skirta interneto svetaine [manoapklausa.lt](http://www.manoapklausa.lt). Čia buvo įkelta tyrimo anketa. Į mokyklas, kuriose yra jau vykę „Temidės“ konkursai, buvo išsiuntinėtos šios anketos nuorodos: <http://www.manoapklausa.lt/apklausa/753727505/>. Taip pat anketos nuorodos platintos per socialinius tinklus ir buvo pasiekiamos socialiniuose tinkluose veikiančioms uždarams ar atviroms mokyklų grupėms.

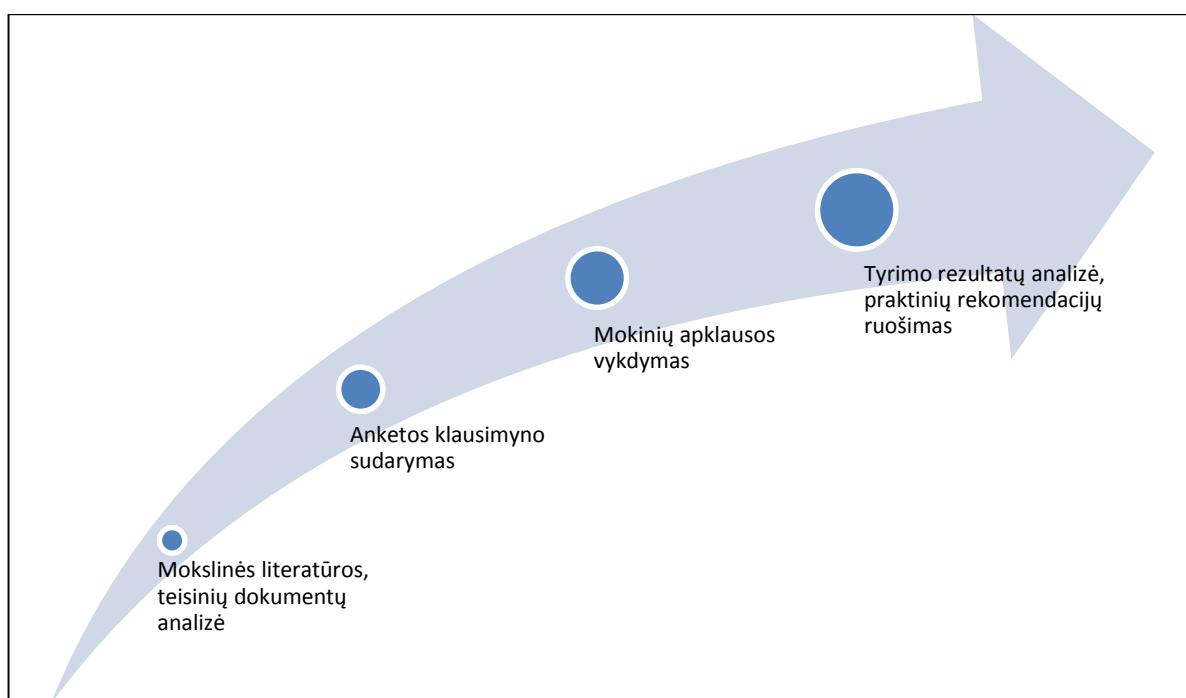
Tyrimo konstruktas. Tyrimas vyko šiais etapais:

1 etapas. Išanalizuotas moksleivių teisinio ugdymo turinys bendrojo ugdymo mokykloje, pagrįsta moksleivių teisinio švietimo svarba, remiantis teisiniais dokumentais, moksline literatūra.

2 etapas. Sudarytas anketos, skirtos mokiniams, klausimynas.

3 etapas. Vyksta bendrojo ugdymo mokyklų, dalyvavusių konkurse „Temidė“, 8-12 klasių mokinių anketinė apklausa.

4 etapas. Pagal gautus tyrimo rezultatus ir išvadas parengtos praktinės teisinio ugdymo mokykloje rekomendacijos (žr. 3 pav.).

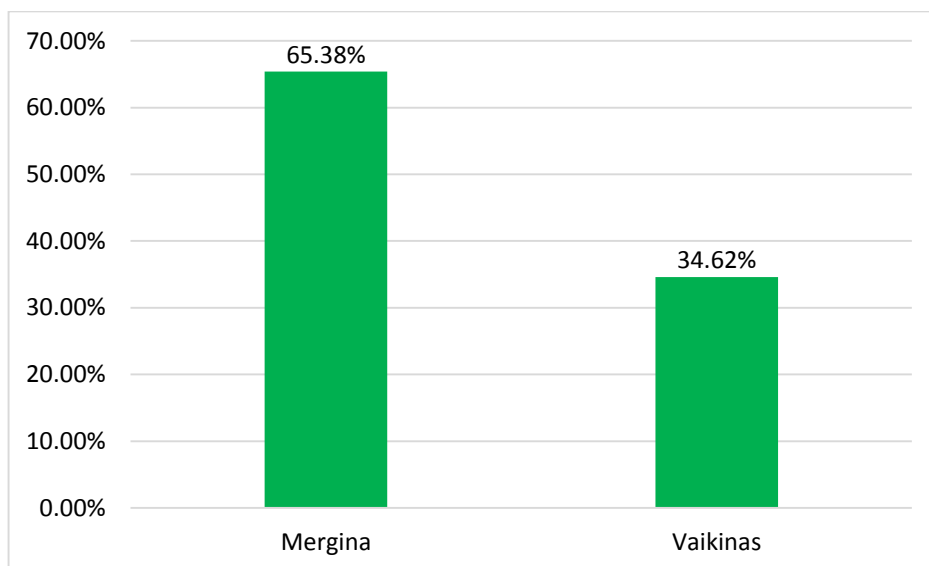
3 pav. Tyrimo etapai

Tyrimo duomenų analizės metodas. Tyrimo duomenys buvo apdoroti ir statistinė jų analizė atliekama naudojantis statistine programa SPSS, diagramos sukurtos „Excel“ programa.

Analizuojant tyrimo duomenis siekta palyginti, ar skyrėsi skirtingos lyties, klasės ir miesto mokinių nuomonės apie teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“, todėl buvo apskaičiuotas Chi kvadrato testas. Buvo patikrinta, ar yra statistiškai reikšmingi skirtumai, kai p reikšmė neviršija reikšmingumo lygmens 0,05 ir jeigu $p < 0,05$, tuomet buvo laikoma, kad skirtumai tarp skirtingos lyties, klasės ir miesto mokinių pasisakymų yra skirtingi. Tokie skirtumai aptarti analizėje.

3. 2. Tyrimo rezultatai

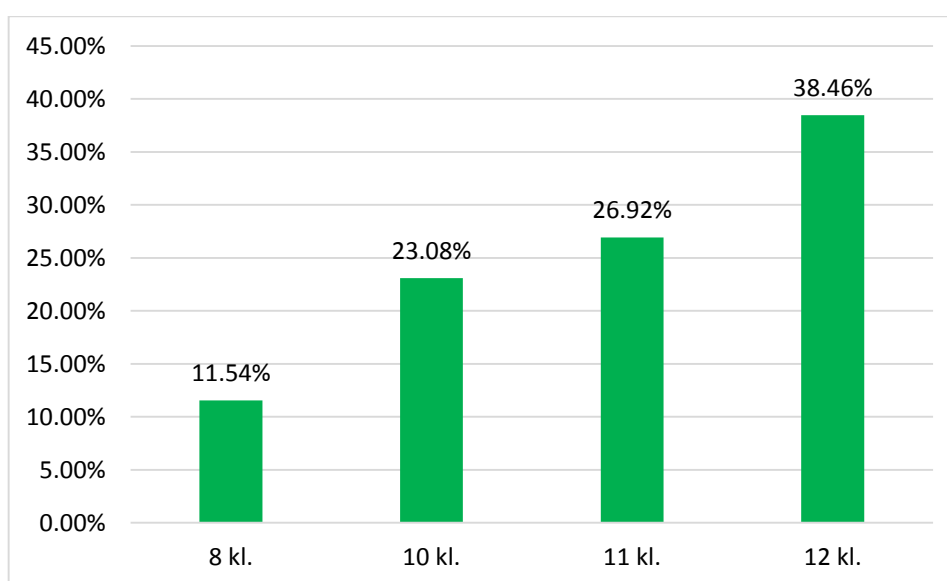
Išanalizavus gautus duomenis nustatyta, kad tyrime dalyvavo daugiau merginų (65,38 proc.), nei vaikinių (34,62 proc.) – tai parodo respondentų pasiskirstymas pagal lytį (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Taigi moksleivės tyrime buvo aktyvesnės, tačiau iš to negalima spręsti, kad jos taip pat aktyviau dalyvauja ir teisinių žinių konkurse „Temidė“.

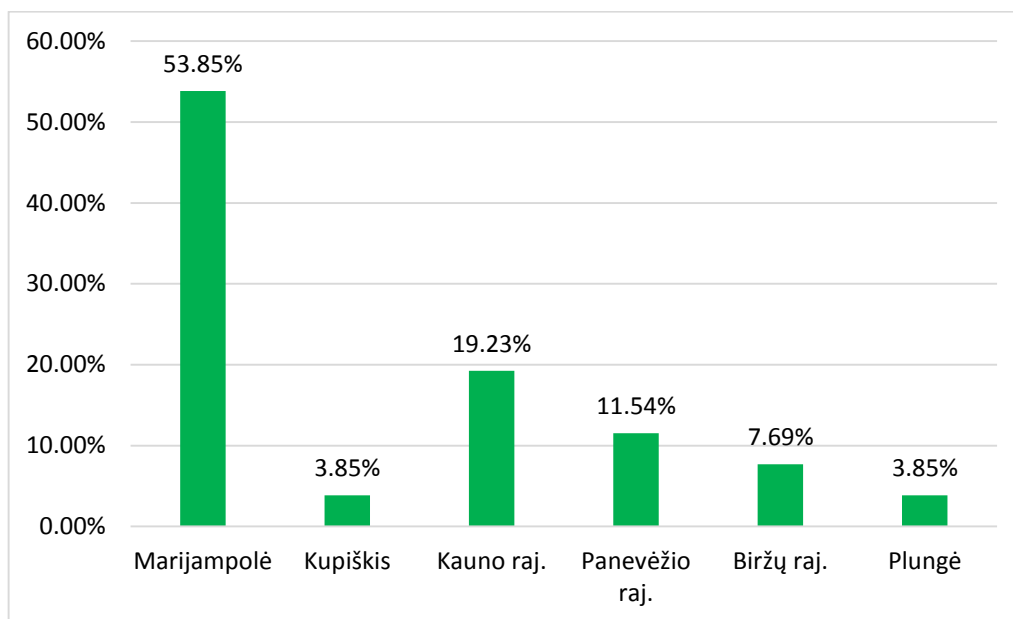
Vertinant respondentų pasiskirstymą pagal klases matyti, kad daugiausiai dalyvavo vyresni – 10-12 klasių mokiniai (žr. 5 pav.).

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klasę

Daugiau kaip trečdalį (38,46 proc.) sudarė dvyliktokai, daugiau kaip ketvirtadalį (26,92 prproc.) – vienuoliktokai ir daugiau kaip penktadalį (23,08 proc.) – dešimtokai. Likusieji 11,54 proc. buvo aštuntokai. Visai nedalyvavo 9 klasių mokiniai.

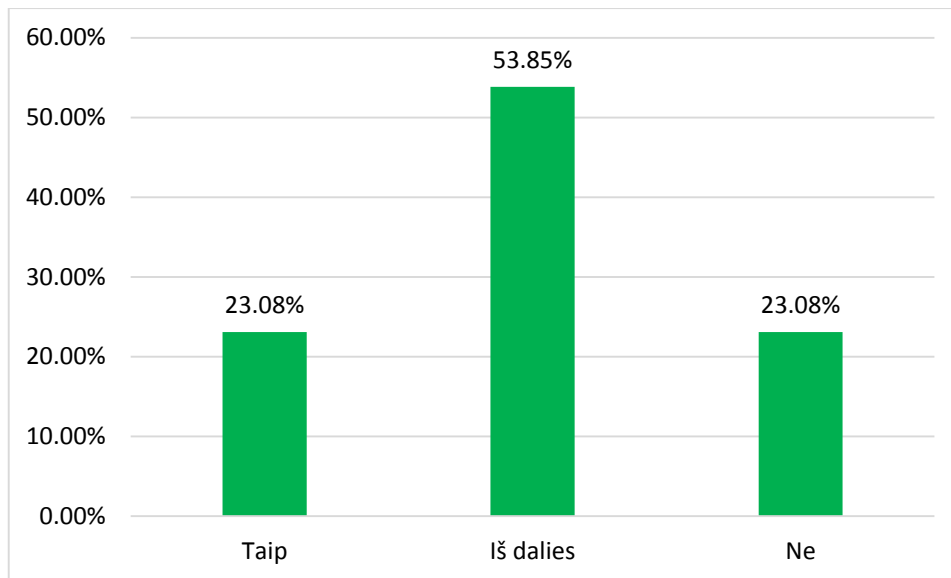
Tyrimė dalyvavo įvairių miestų mokyklose besimokantys mokiniai. Daugiau kaip pusė (53,85 proc.) buvo iš Marijampolės, maždaug penktadalį (19,23 proc.) sudarė Kauno rajono, maždaug dešimtadalį (11,54 proc.) – Panevėžio raj. mokyklų mokiniai. Mažiausiai respondentų buvo iš Kupiškio ir Plungės miestų bei Biržų rajono mokyklų (žr. 6 pav.).

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal miestą, kuriame mokosi

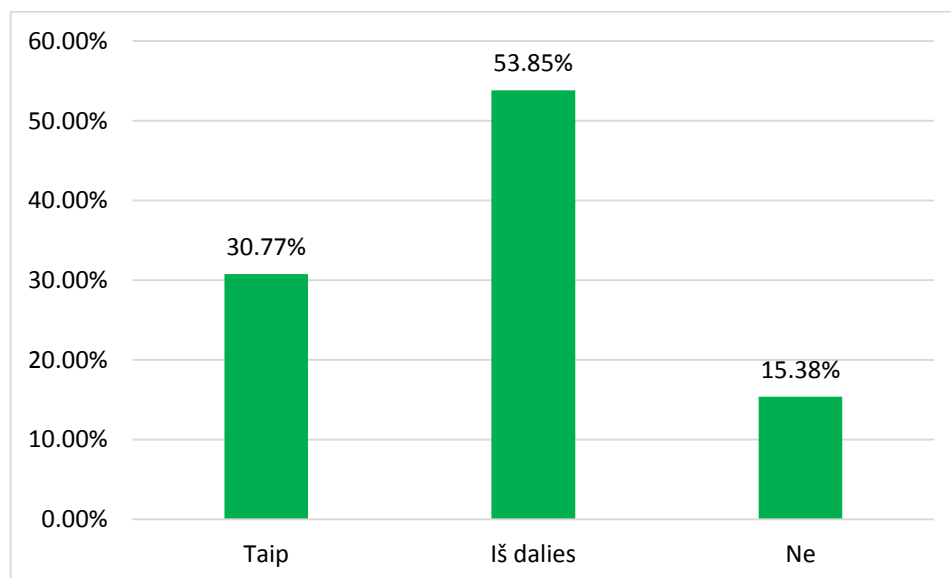
Tyrimo metu respondantai išsakė nuomonę, ar turi pakankamai teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime (žr. 7 pav.). Tai išsiaiškinti buvo svarbu, nes teorinėje darbo dalyje daroma išvada, kad teisinio ugdymo dėka mokymas galima suteikti teisinių žinių ir gebėjimų, formuoti pozityvų požiūrį į demokratinės visuomenės vertybes, kas svarbu ir reikalinga gyvenant ir prisitaikant kasdieniame gyvenime. Daugiau kaip pusė respondentų (53,85 proc.) nurodė, kad iš dalies turi pakankamai teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime. Tokių žinių pakankamai turi maždaug penktadalis (23,08 proc.), tokia pat dalis (23,08 proc.) tokių žinių neturi pakankamai.

Taigi galima daryti prielaidą, kad daugumai mokinių (76,93 proc., vertinant tuos, kurie nurodė *iš dalies* ir *ne*) trūksta teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime, todėl mokyklose yra svarbu vykdyti teisinį ugdymą.

7 pav. Respondentų nuomonė apie teises žinias, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime

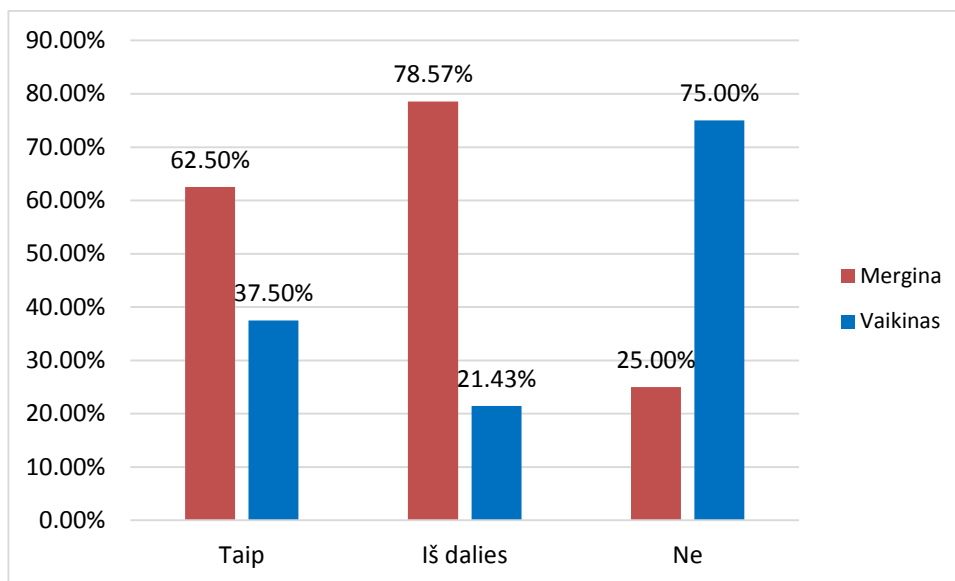
Išsiaiškinta, ar respondentams mokyklose suteikiama žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę (žr. 8 pav.).

8 pav. Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje

Tik trečdaliui respondentų (30,77 proc.) suteikiama žinių apie jų bei kitų teises, pareigas, atsakomybę. Daugiau kaip pusė respondentų (53,85 proc.) mano, kad tokių žinių jie gauna tik iš dalies. Likusieji 15,38 proc. teigia tokių žinių mokyklose negaunantys. Taigi galima daryti prielaidą, kad ne visiems mokiniams mokyklose suteikiama žinių apie jų pačių bei kitų teises, pareigas, atsakomybę. Vadinasi, teisinis ugdymas mokyklose arba nevyksta arba jis vyksta vangiai, nes dauguma 8-12 klasių mokinių negauna reikalingų teisinių žinių, kurios ugdytų jų teisinį sąmoningumą, pareigingumą, atsakomybę.

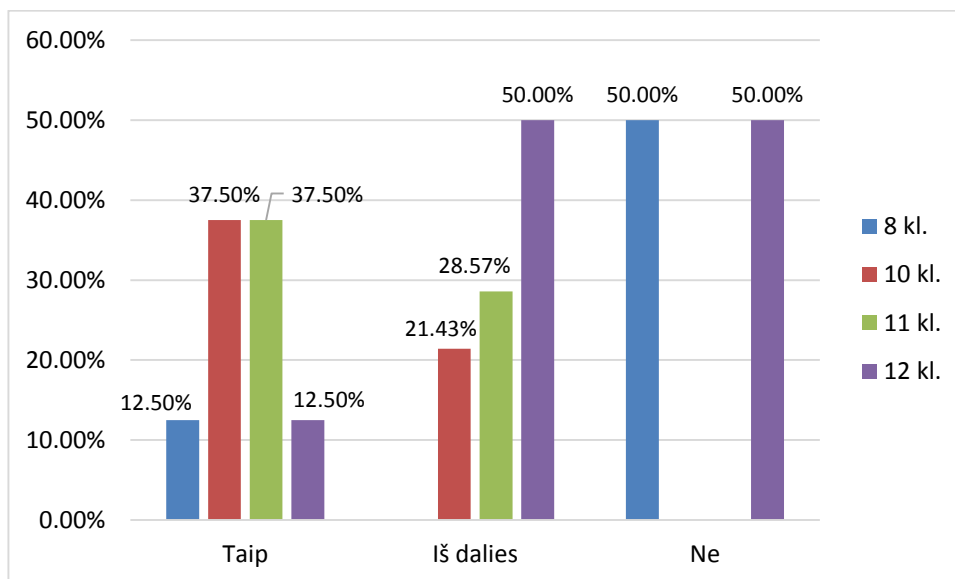
Buvo palyginta, kam mokykloje daugiau suteikiama žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę: merginoms ar vaikinams (žr. 9 pav.).

9 pav. Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje pagal lytį

Kaip matyti, vaikinai dažniau (75 proc.) mano, kad jiems mokykloje nesuteikiama žinių apie jų bei kitų teises, pareigas, atsakomybę. Tuo tarpu merginos dažniau (78,75 proc.) mano, kad iš dalies gauna tokių žinių. SPSS buvo gauta, kad p reikšmė neviršija reikšmingumo lygmens 0,05 (Chi kvadrato testas: $\chi^2=15,950$; $df=2$; $p=0,000$), todėl šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi. Taigi merginos mokykloje gauna daugiau teisinių žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę, nei vaikinai.

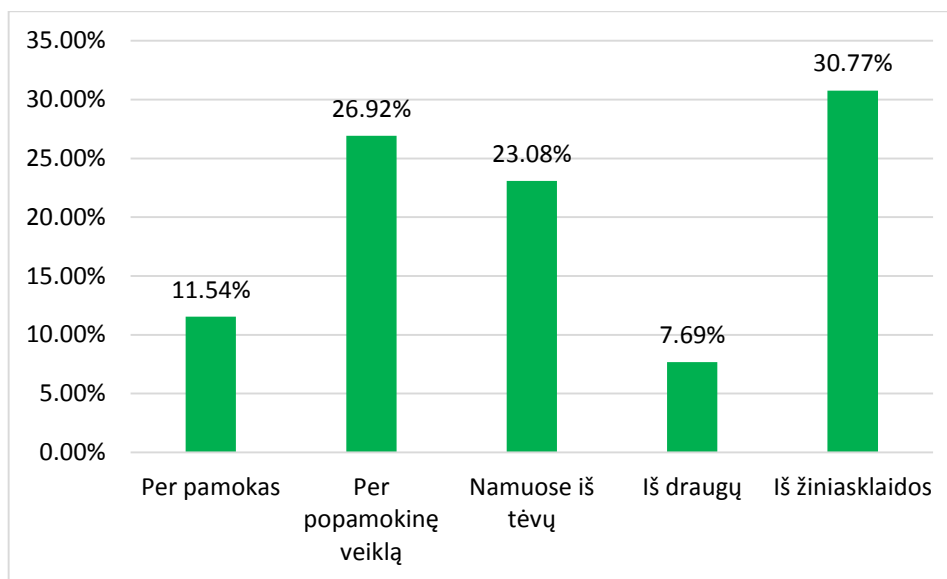
Lyginant skirtingose klasėse besimokančių respondentų pasisakymus taip pat buvo rasta statistiškai reikšmingų skirtumų (žr. 10 pav.).

10 pav. Žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę suteikimas mokykloje pagal klasę

Gauti rezultatai rodo, kad 8 klasės (50 proc.) ir 12 klasės (50 proc.) mokiniai dažniau teigė, kad jiems mokykloje nesuteikiama žinių apie jų bei kitų teises, pareigas, atsakomybę. Tuo tarpu 10 kl. (37,50 proc.) ir 11 kl. mokiniai (37,50 proc.) tokių žinių mokykloje gauna daugiau (Chi kvadrato testas: $\chi^2=47,437$; $df=6$; $p=0,000$).

Tyrimo metu buvo nustatyta, kur respondentai įgyja teisinių žinių (žr. 11 pav.).

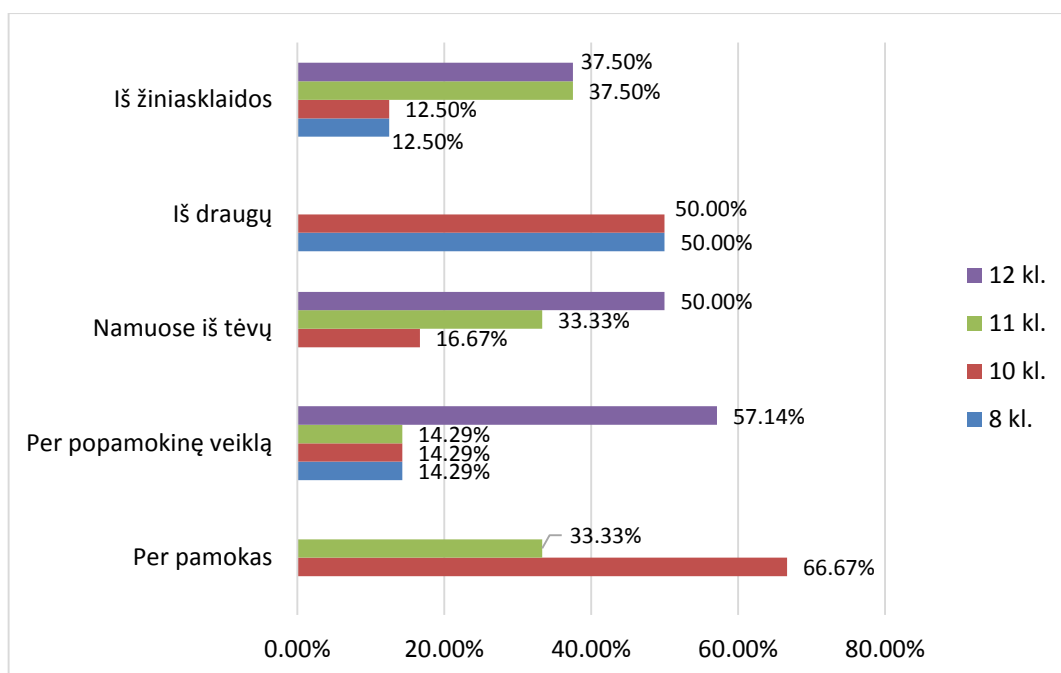

11 pav. Teisinių žinių įgijimo šaltiniai

Daugiau kaip trečdalis respondentų (30,77 proc.) tokių žinių įgyja iš žiniasklaidos priemonių (t.y. internetas, televizija, radijas), maždaug ketvirtadalis (26,92 proc.) – per popamokinę veiklą (klasės valandėlės, įvairūs renginiai, konkursai), o daugiau kaip penktadalis (23,08 proc.) – namuose iš tėvų.

Taigi galima daryti prielaidą, kad pagrindiniai mokinių teisinių žinių įgijimo šaltiniai yra žiniasklaida, popamokinė veikla ir tėvai. Per įvairias žiniasklaidos priemones (internetą, televiziją, radiją) kas trečias mokinys, per klasės valandėles, įvairius renginius, konkursus – kas ketvirtas ir iš tėvų – kas penktas mokinys dažniau gauna teisinių žinių, nei iš kitų šaltinių. Analizuojant tyrimo duomenis matyti, kad tik maždaug dešimtadalis respondentų (11,54 proc.) teisinių žinių įgyja per pamokas, likusieji 7,69 proc. jų gauna iš draugų. Taigi mokykloje dažniau įgyjama teisinių žinių ne per pačias pamokas, o po jų, pvz., dalyvaujant klasės valandėlėse, įvairiuose renginiuose, konkursuose.

Lyginant skirtingose klasėse besimokančių respondentų pasisakymus rasta statistiškai reikšmingų skirtumų (žr. 12 pav.).

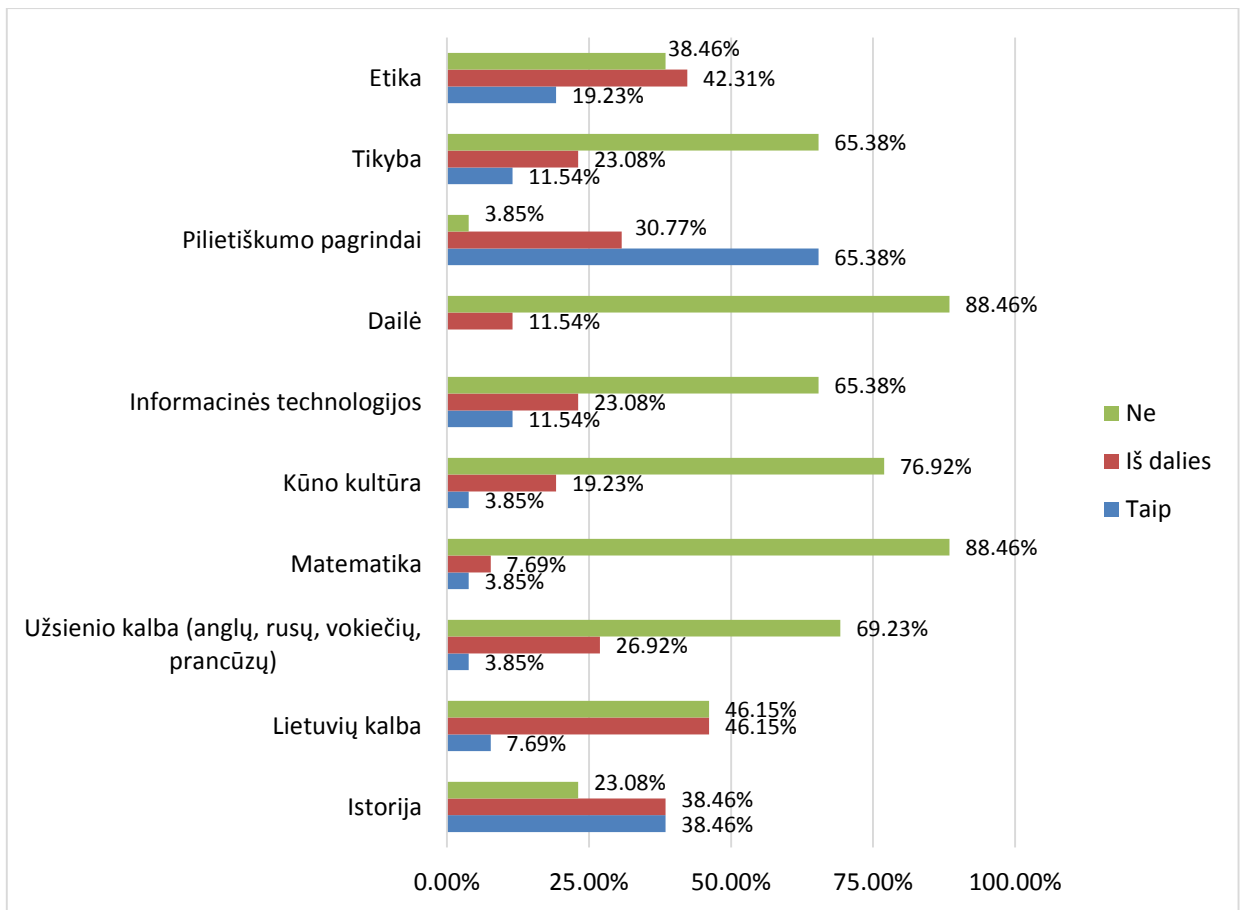

12 pav. Teisinių žinių įgijimo šaltiniai pagal skirtingas klases

10 klasėje besimokantieji dažniau teisinių žinių įgyja per pamokas (66,67 proc.), nei kiti. Tuo tarpu 12 klasės mokiniai dažniau šių žinių įgyja per popamokinę veiklą (57,14 proc.) ir namuose iš tėvų (50 proc.). Iš draugų teisinių žinių dažniau įgyja 8 kl. (50 proc.) ir 10 kl. (50 proc.) mokiniai, o iš žiniasklaidos – vyresnių klasių mokiniai (11 – 37,50 proc.; 12 – 37,50 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=46,694$; $df=12$; $p=0,000$).

Teorinėje darbo dalyje atlikta ugdymo programų analizė parodė, kad teisinio ugdymo aspektai bendrojo ugdymo mokykloje aptinkami doriniame, socialiniame, kalbiniame ugdyme, per kūno kultūros, informacinių technologijų, matematikos pamokas. Tyrimo metu išaiškėjo, per kokias pamokas mokiniai įgyja teisinių žinių (žr. 13 pav.).

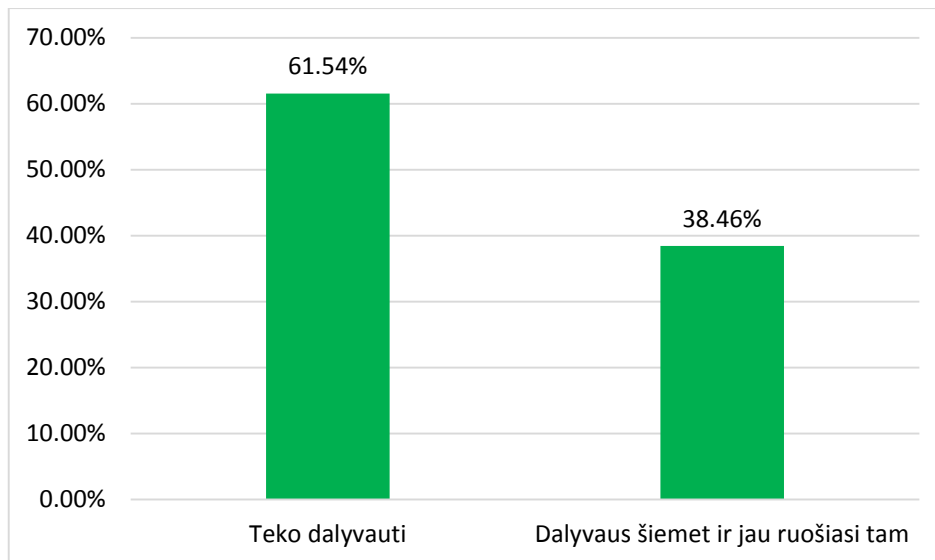
Gauti duomenys rodo, kad dauguma (daugiau kaip pusė respondentų – 65,38 proc.) teisinių žinių įgyja per pilietiškumo pagrindų pamokas. Daugiau kaip trečdalis (38,46 proc.) šių žinių gauna per istorijos pamokas. Iš dalies maždaug pusė respondentų teisinių žinių įgyja per lietuvių kalbos pamokas (46,15 proc.) ir etikos pamokas (42,31 proc.). Maždaug kas ketvirtas respondentas (26,92 proc.) iš dalies šių žinių gauna per užsienio kalbų pamokas, o maždaug kas ketvirtas – per informacinių technologijų (23,08 proc.) bei tikybės (23,08 proc.) pamokas. Iš daugiausiai neigiamų atsakymų sulaukusių pasisakymų galima spręsti, kad mažiausiai teisinių žinių įgyjama per matematikos (88,46 proc.), dailės (84,46 proc.) ir kūno kultūros (76,92 proc.) pamokas.

13 pav. Pamokos, per kurias įgyjama teisinių žinių

Taigi gauti tyrimo rezultatai patvirtino teorinėje darbo dalyje aptartą R. Prakapo ir D. Juciuvienės (2012) tyrimą, Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų (2008), Vidurinio ugdymo programos (2011) analizės rezultatus, kadangi išaiškėjo, jog teisinių žinių dauguma respondentų įgyja per dorinį, socialinį ugdymą, mažiau per kalbinį ugdymą, o mažiausiai per tokius bendrojo ugdymo dalykus kaip informacinės technologijos, matematika, dailė, kūno kultūra.

Kadangi tyrimo metu siekta atskleisti moksleivių teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“, anketoje respondentams buvo užduotas klausimas apie dalyvavimą šiame konkurse (žr. 14 pav.).

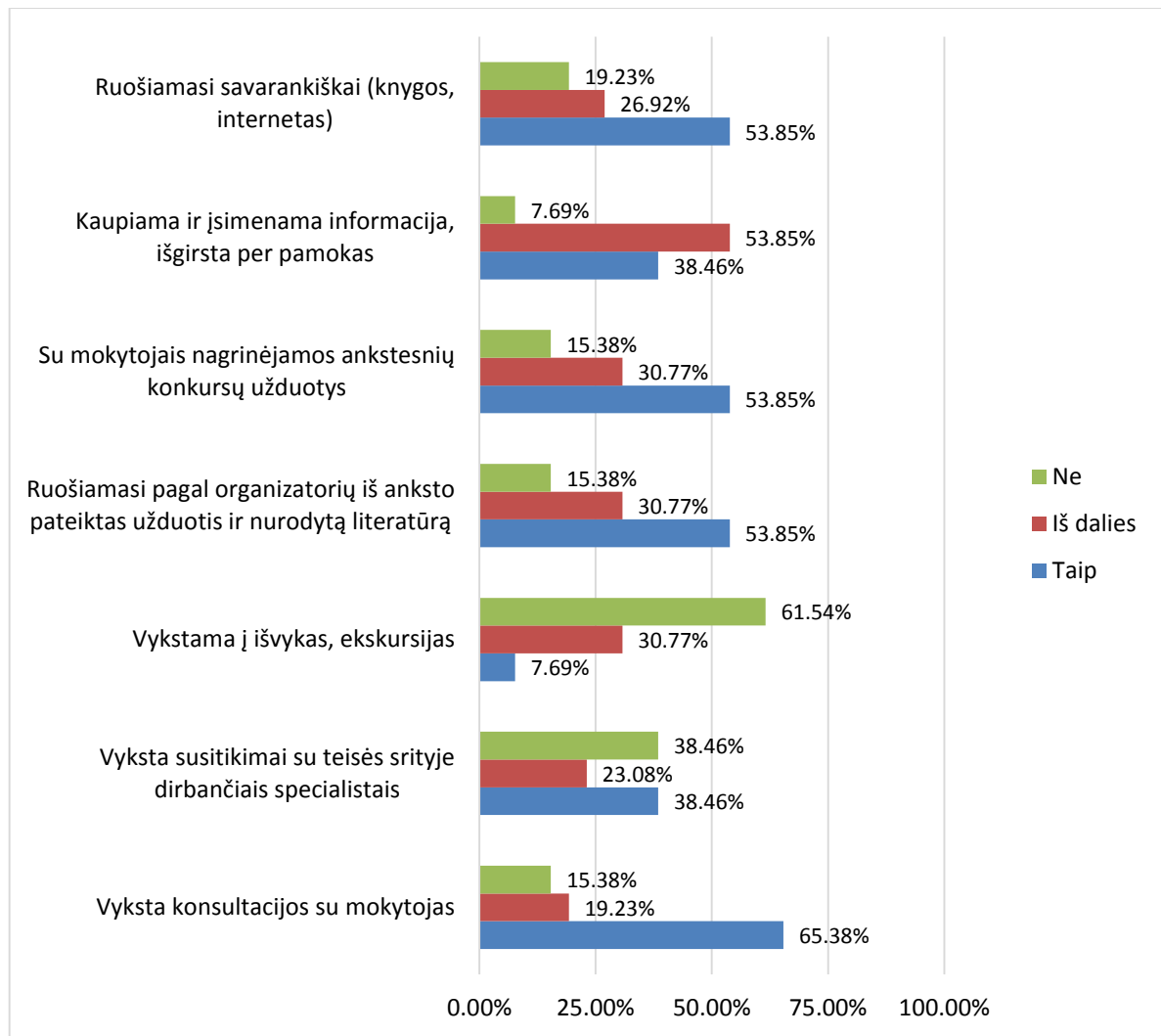
14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dalyvavimą konkurse „Temidė“

Daugiau kaip pusė respondentų (61,54 proc.) nurodė, kad jau yra dalyvavę šiame konkurse, o daugiau kaip trečdalis (38,46 proc.) dalyvaus šiais mokslo metais ir jau tam ruošiasi. Taigi tyrimo rezultatai atspindės jau turinčių konkursinę patirtį „Temidėje“ mokinių požiūrį ir tų, kurie dar tik dalyvaus šiame konkurse.

Buvo ištirta, kaip mokiniai buvo ar yra ruošiami konkursui „Temidė“ (žr. 15 pav.).

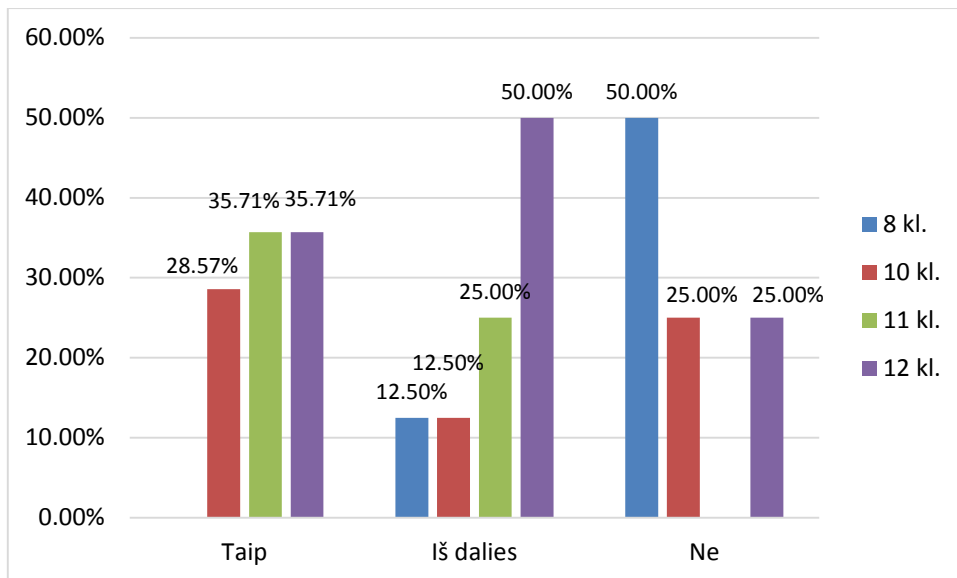
Gauti duomenys rodo, kad daugiau kaip pusė respondentų konsultuojasi su mokytojais (63,38 proc.), ruošiasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą (53,85 proc.), su mokytojais nagrinėja ankstesnių konkursų užduotis (53,85 proc.) arba ruošiasi savarankiškai (knygos, internetas) (53,85 proc.). Iš dalies daugiau kaip pusė respondentų (53,85 proc.) konkursui ruošiasi kaupdami ir įsimindami informaciją, išgirstą per pamokas. Mažiau populiaru yra vykti į išvykas ir ekskursijas (neigiamai pasisakė 61,54 proc.), susitikti su teisės srityje dirbančiais specialistais (38,46 proc.).

Taigi darytina išvada, kad pagrindiniai ruošimo(si) konkursui „Temidė“ būdai“: konsultacijos su mokytojais ir su jais nagrinėjamos ankstesnių konkursų užduotys; ruošimasis pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą; savarankiškas ruošimasis, pasitelkus knygas, internetą, kt.

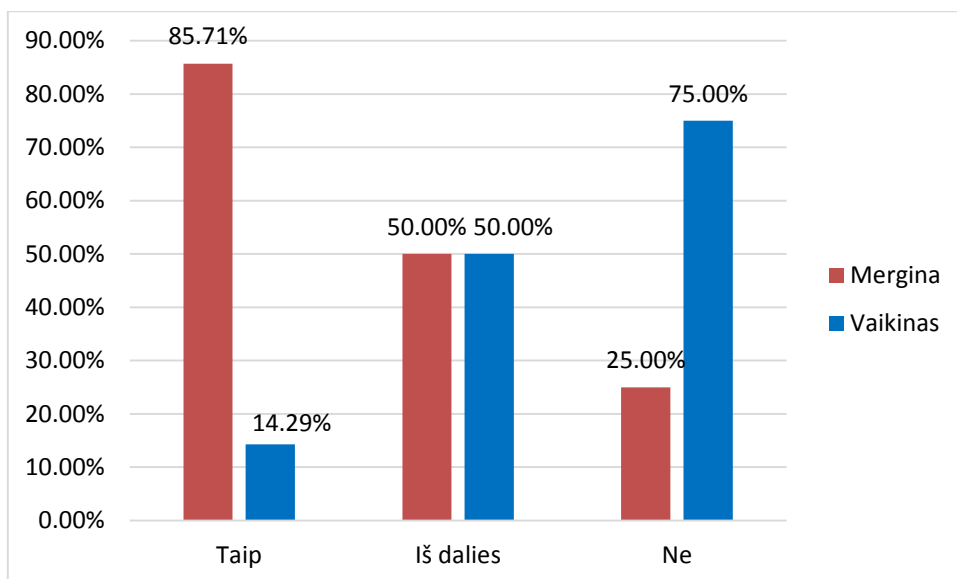
15 pav. Ruošimo konkursui „Temidė“ būdai

Lyginant, kaip skirtingų klasių mokiniai ruošiasi konkursui „Temidė“, išaiškėjo, kad dvyliktokai dažniau su mokytojais nagrinėja (35,71 proc.) arba iš dalies nagrinėja (50 proc.) ankstesnių konkursų užduotis, o aštuntokai dažniausiai to nedaro (50 proc.). Vienuoliktokai taip pat, kaip ir dvyliktokai, dažniau su mokytojais nagrinėja ankstesnių konkursų užduotis (35,71 proc.), nei kitų klasių mokiniai (Chi kvadrato testas: $\chi^2=37,240$; $df=6$; $p=0,000$) (žr. 16 pav.).

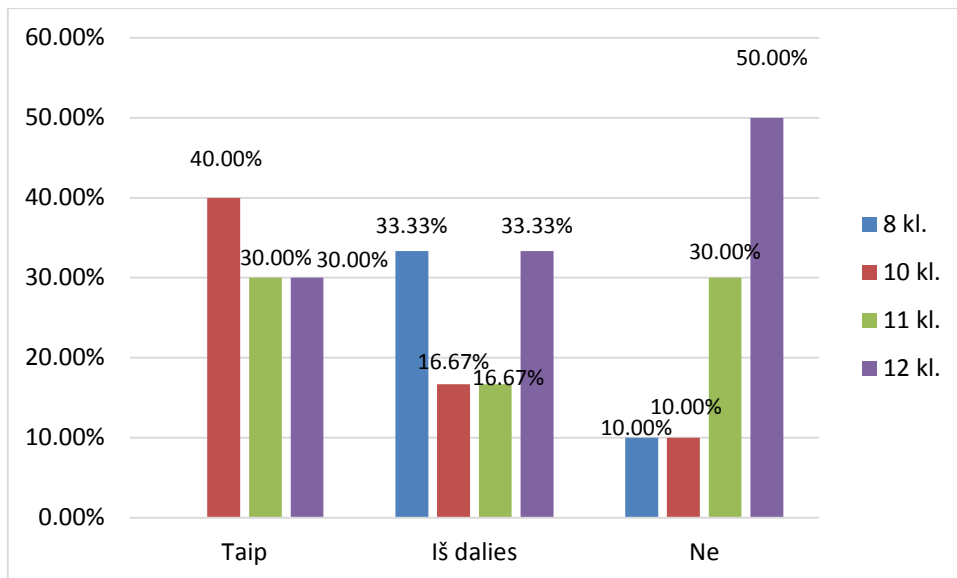
16 pav. Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie su mokytojais nagrinėjamas ankstesnių konkursų užduotis

Be to, tarp tų, kurie su mokytojais nagrinėja ankstesnių konkursų užduotis, daugiau yra merginų (85,71 proc.), nei vaikinių. Pastarieji dažniau šiuo klausimu pasisakė neigiamai (75 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=25,102$; $df=2$; $p=0,000$) (žr. 17 pav.).

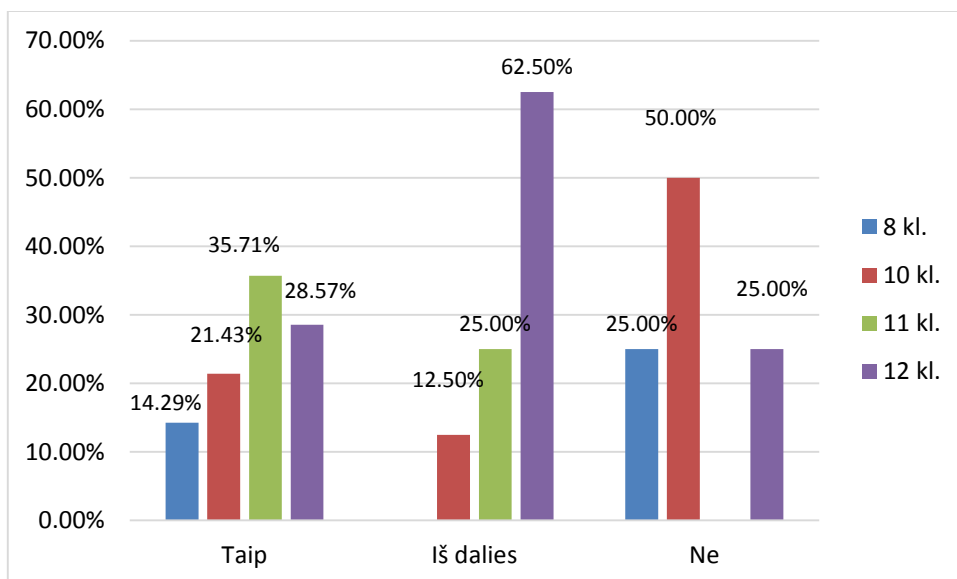
17 pav. Skirtingos lyties respondentų pasisakymai apie su mokytojais nagrinėjamas ankstesnių konkursų užduotis

Lyginant, kaip skirtingų klasių mokiniai ruošiasi konkursui „Temidė“, taip pat išaiškėjo, kad susitikimai su teisės srityje dirbančiais specialistais dažniau rengiami dešimtokams (40 proc.), iš dalies – aštuntokams (33,33 proc.), o dvyliktokai tokių susitikimų turi mažiausiai (neigiamai pasisakė 50 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=26,446$; $df=6$; $p=0,000$) (žr. 18 pav.).

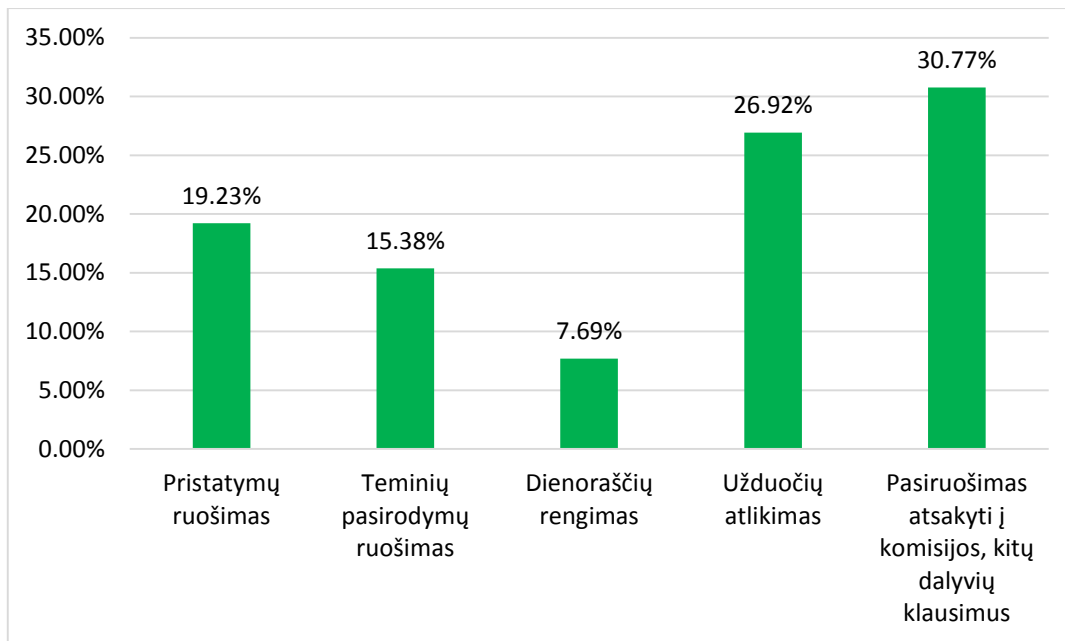
18 pav. Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie susitikimus su teisės srityje dirbančiais specialistais

Tačiau kaip matyti 19 pav., dešimtokai rečiau ruošiasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą (neigiamai pasisakė 50 proc.), tuo tarpu dvyliktokai tai dažniausiai daro iš dalies (62,50 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=26,159$; $df=6$; $p=0,000$).

19 pav. Skirtingų klasių respondentų pasisakymai apie ruošimasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą

Kaip parodė 2.2 skyriuje aptarti konkurso „Temidė“ ypatumai, mokiniai prieš konkursą ir jo metu atlieka įvairią veiklą: nuo iš anksto ruošiamų pristatymų, pasirodymų, dienoraščių iki įvairių užduočių atlikimo, žaidimų, atsakymų į komisijos ar kitų konkursantų klausimus. Todėl tyrimo metu buvo nustatyta, kokia veikla reikalauja didžiausio teisinio mokinio pasiruošimo konkursui „Temidė“ (žr. 20 pav.).

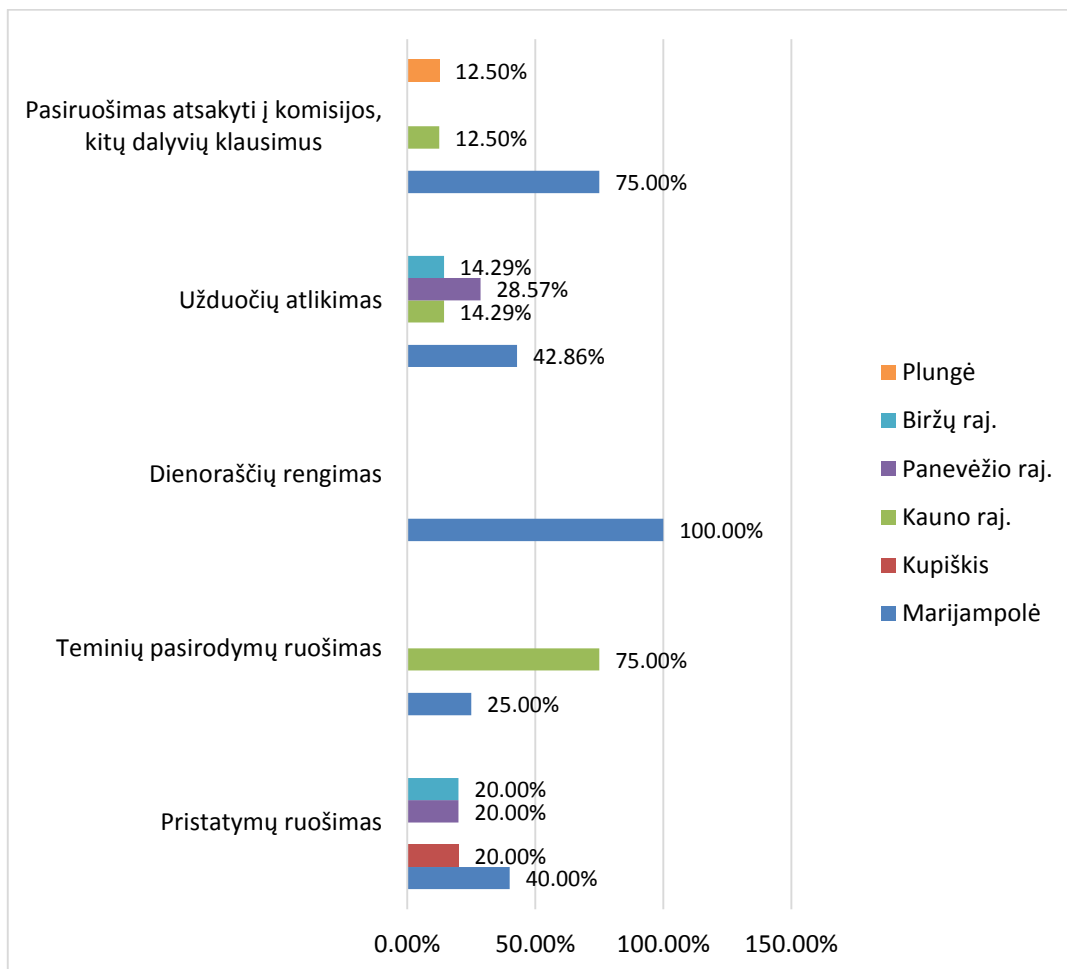

20 pav. Veikla, reikalaujanti didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“

Gauti rezultatai rodo, kad didžiausio pasiruošimo reikalauja pasirengimas atsakyti į komisijos ir kitų dalyvių klausimus (30,77 proc.) ir užduočių atlikimas (26,92 proc.). Galima pastebėti, kad taip yra todėl, nes mokiniai negali iš anksto numatyti, kas jų bus klausiama, todėl turi būti iš anksto visapusiškai pasiruošę pagal konkurso temą atsakyti į įvairius klausimus, atlikti užduotis. Mažiau, tačiau taip pat nemažai pastangų ir teisinio pasiruošimo reikalauja pristatymų (19,23 proc.) ir teminių pasirodymų ruošimas (15,38 proc.). Likusieji 7,69 proc. respondentų nurodė dienoraščių rengimą.

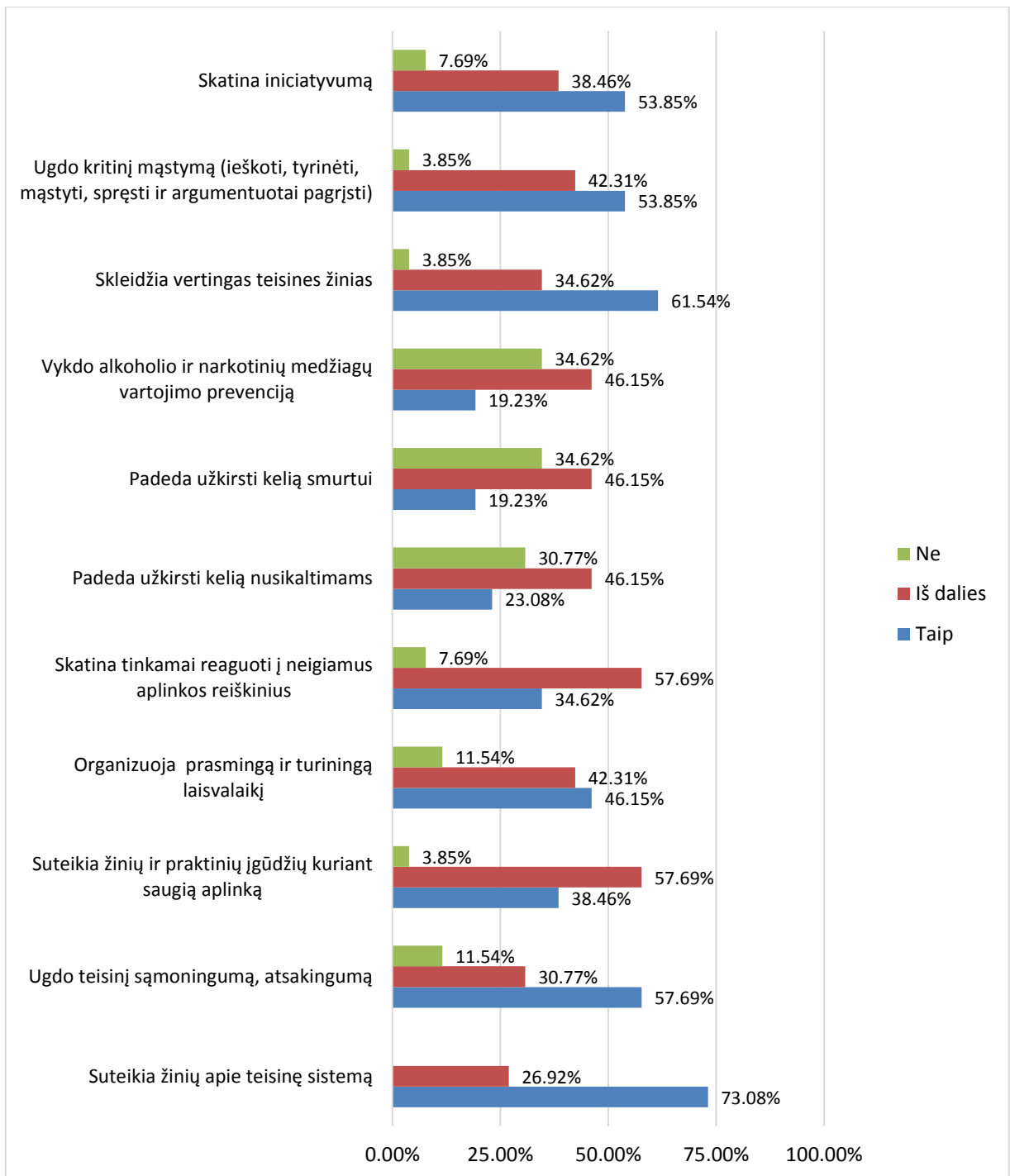
Pastebėtina, kad visai išvardytai veiklai mokiniai turi ruoštis, norėdami dalyvauti konkurse „Temidė“ ir jų teises žinias parodo ne tik konkursui paruošti prisistatymai, teminiai pasirodymai, dienoraščiai, bet pačiame konkurse atliekamos užduotys, gebėjimas nepasimesti ir tinkamai atsakyti į netikėtus komisijos, kitų dalyvių klausimus, pagrįsti savo mintis, samprotavimus ir pan. Todėl galima sakyti, kad konkursas „Temidė“ mokinius motyvuoja, skatina įgyti teisinių žinių, domėtis teisine sistema, taigi šis konkursas yra moksleivių teisinių žinių plėtojimo būdas.

Palyginus, kaip pasisakė skirtingų miestų mokyklose besimokantys respondentai, rasta skirtumų. Kaip matyti 21 pav., Marijampolės mokyklų mokiniai dažniau mano, kad didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“ reikalauja dienoraščių rengimas (100 proc.), pasiruošimas atsakyti į komisijos, kitų dalyvių klausimus (75 proc.), užduočių atlikimas (42,86 proc.). Tuo tarpu Kauno raj. mokyklų mokiniai, skirtingai, nei kiti, dažniau mano, kad didžiausio teisinio pasiruošimo reikalauja teminių pasirodymų ruošimas (75 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=92,380$; $df=20$; $p=0,000$).

21 pav. Veikla, reikalaujanti didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“, pagal miestus, kuriuose mokomasi

Tyrimo metu taip pat tirta, kuo konkursas „Temidė“ yra naudingas mokiniams, pačių konkurso dalyvių požiūriu. Gauti rezultatai (žr. 22 pav.) rodo, jog dauguma respondentų mano, kad konkursas „Temidė“ suteikia žinių apie teisinę sistemą (73,08 proc.), skleidžia vertingas teises žinias (61,54 proc.), ugdo teisinį sąmoningumą, atsakingumą (57,69 proc.), skatina iniciatyvumą (53,85 proc.) bei ugdo kritinį mąstymą (ieškoti, tyrinėti, mąstyti, spręsti ir argumentuotai pagrįsti) (53,85 proc.).

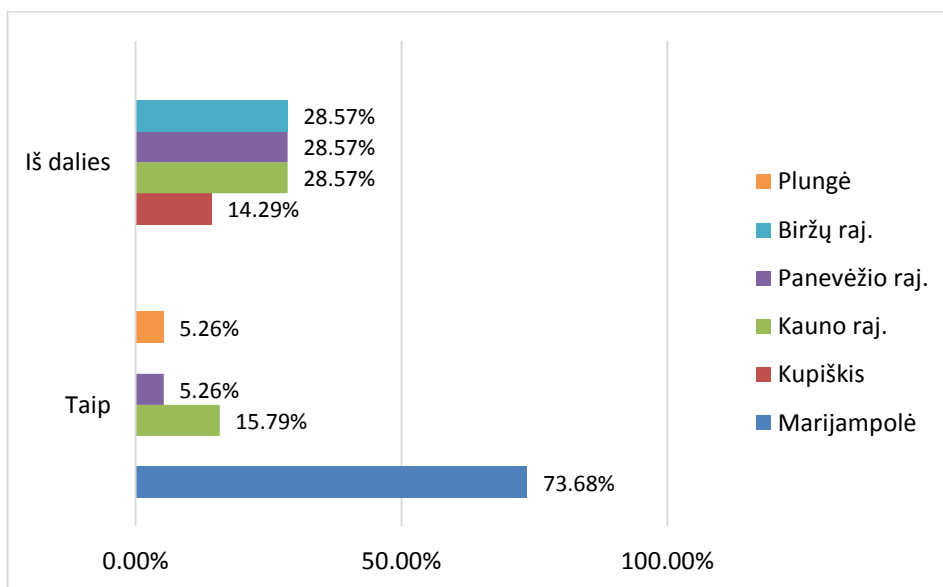
22 pav. Konkurso „Temidė“ nauda mokiniams

Daugiau kaip pusė respondentų iš dalies sutiko, kad šis konkursas suteikia žinių ir praktinių įgūdžių kuriant saugią aplinką (57,69 proc.), skatina tinkamai reaguoti į neigiamus aplinkos reiškinius (57,69 proc.). Respondentų nuomonės išsiskyrė dėl konkurso reikšmės padedant užkirsti kelią nusikalstamumui (30,77 proc. su tuo nesutiko), smurtui (34,62 proc.), vykdant alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo prevenciją (34,62 proc.).

Taigi galima daryti išvadą, kad respondentai įžvelgia konkurso „Temidė“ naudą ir dauguma jų mano, kad šis konkursas suteikia žinių apie teisinę sistemą, skleidžia vertingas

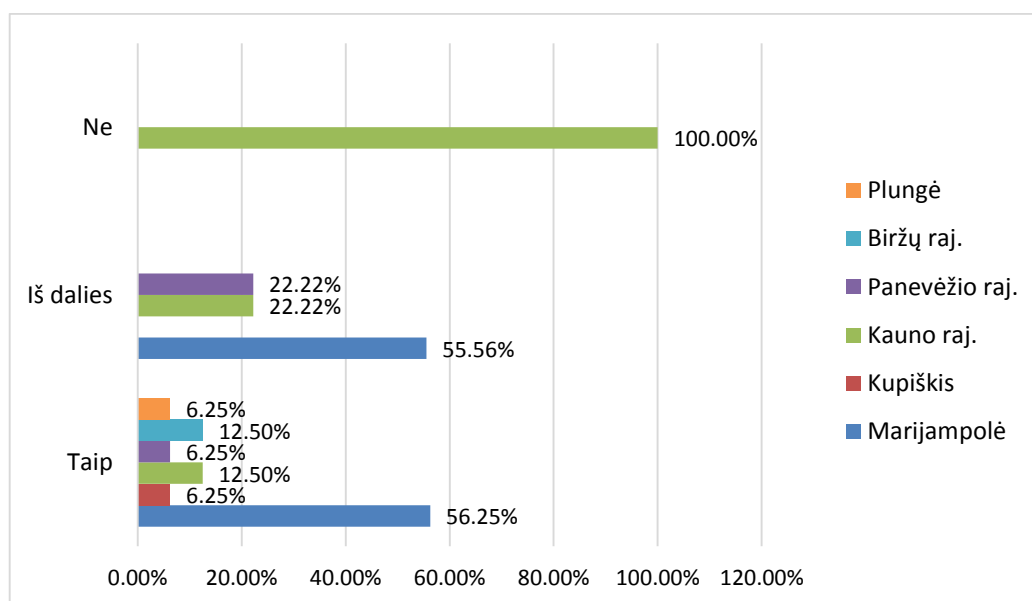
teisines žinias, ugdo teisinį sąmoningumą, atsakingumą, skatina iniciatyvumą, kritiškai mąstyti.

Palyginus, kaip pasisakė skirtingų miestų mokyklose besimokantys respondentai, rasta skirtumų. Kaip matyti 23 pav., Marijampolės mokyklų mokiniai dažniau (73,68 proc.) sutiko, kad konkursas „Temidė“ suteikia žinių apie teisinę sistemą, o kitų miestų ir rajonų mokiniai dažniau sutiko iš dalies (Chi kvadrato testas: $\chi^2=66,049$; $df=5$; $p=0,000$).

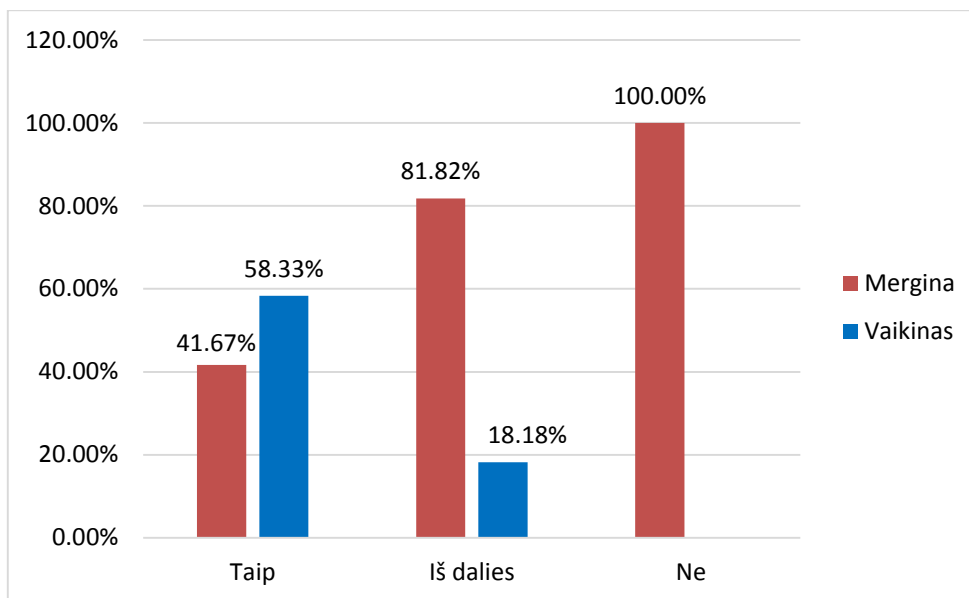
23 pav. Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, suteikiant žinių apie teisinę sistemą

Be to, Marijampolės mokyklų mokiniai dažniau sutiko (56,25 proc.) arba iš dalies sutiko (55,56 proc.), kad konkursas „Temidė“ skleidžia vertingas teises žinias. Tuo tarpu Kauno raj. mokiniai dažniausiai (100 proc.) tam prieštaravo (Chi kvadrato testas: $\chi^2=33,061$; $df=10$; $p=0,000$) (žr. 24 pav.).

24 pav. Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, skleidžiant vertingas teises žinias

Vertinant pasisakymus pagal lytį taip pat buvo rasta skirtumų. Kad konkursas „Temidė“ naudingas, nes organizuoja prasmingą ir turiningą laisvalaikį, dažniau sutiko vaikinai (58,33 proc.). Merginos dažniau sutiko iš dalies (81,82 proc.) arba tam prieštaravo (100 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=23,533$; $df=2$; $p=0,000$) (žr. 25 pav.).

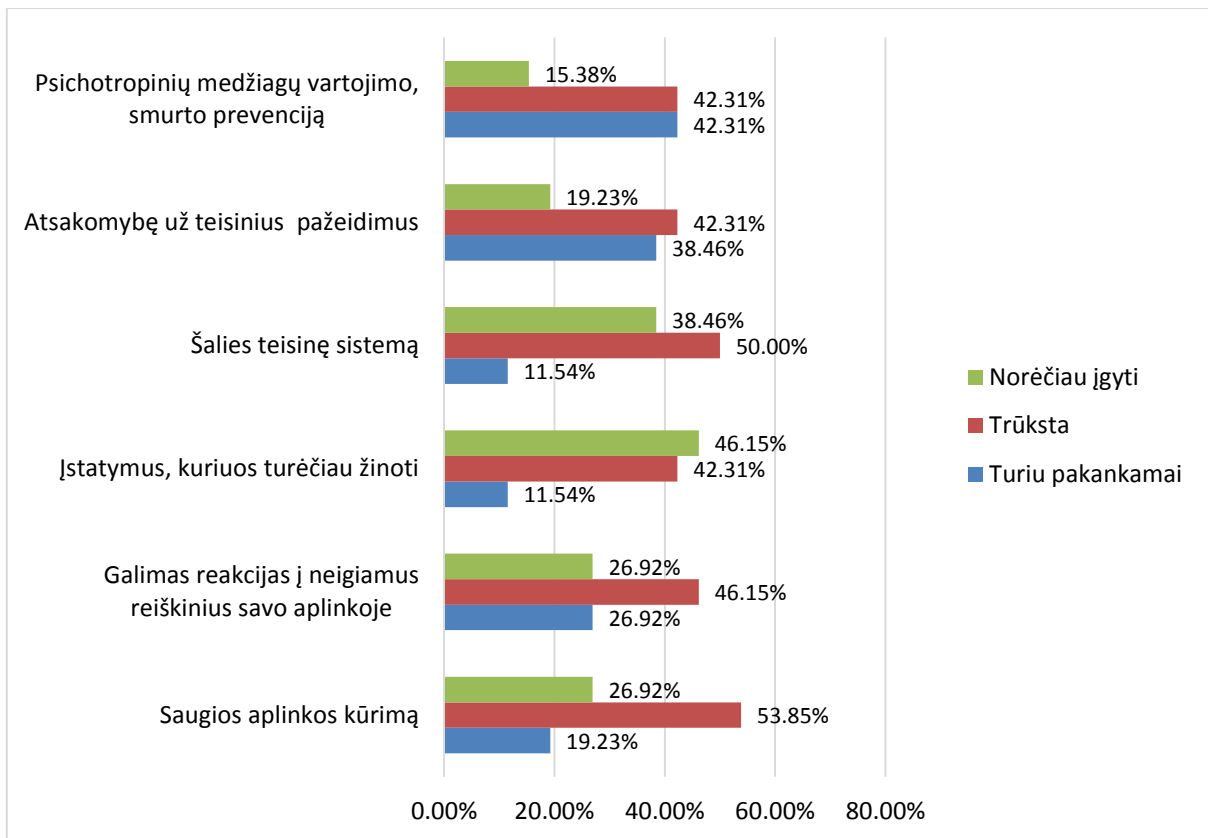

25 pav. Respondentų nuomonė apie konkurso „Temidė“ naudą, organizuojant prasmingą ir turiningą laisvalaikį

Tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kokių teisinių žinių respondentams trūksta ir jie norėtų įgyti mokykloje (žr. 26 pav.).

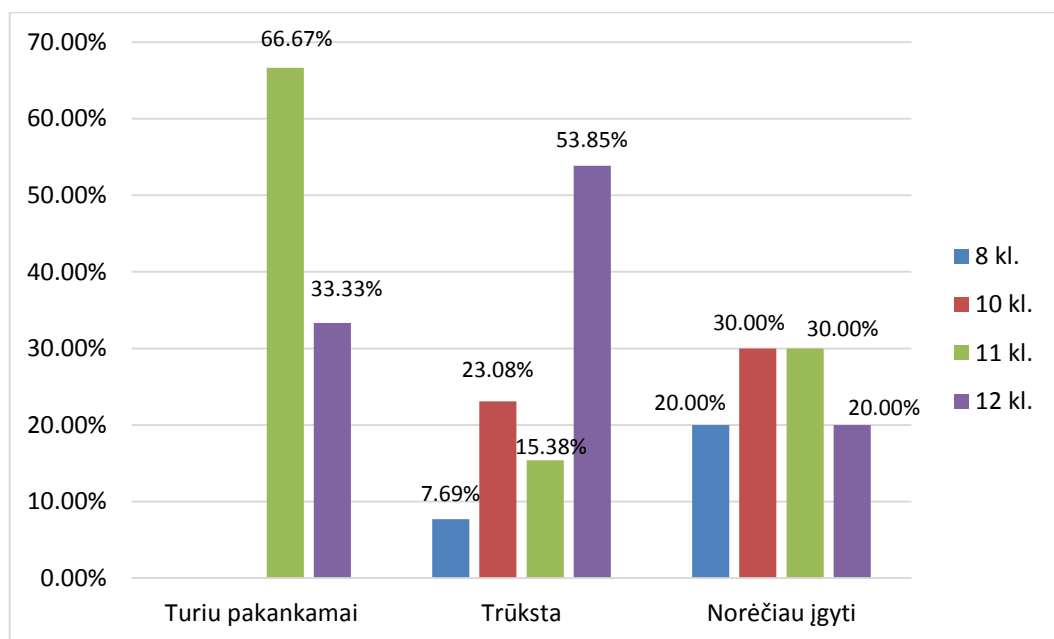
Gauti rezultatai rodo, kad respondentams labiausiai trūksta žinių apie saugios aplinkos kūrimą (53,85 proc.), šalies teisinę sistemą (50 proc.) ir galimas reakcijas į neigiamus reiškinius savo aplinkoje (46,15 proc.). Beveik pusė respondentų (46,15 proc.) norėtų įgyti žinių apie įstatymus, kuriuos reikia žinoti. Dauguma respondentų mano, kad turi pakankamai žinių apie psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto prevenciją (42,31 proc.) bei atsakomybę už teisinius pažeidimus (38,46 proc.).

Taigi galima daryti prielaidą, kad 8-12 klasių mokiniams trūksta įvairių teisinių žinių, iš kurių labiausiai – apie saugios aplinkos kūrimą, šalies teisinę sistemą bei kaip reaguoti į neigiamus reiškinius savo aplinkoje. Todėl šių teisinių žinių skleidimui ir ugdymui mokyklose turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys.

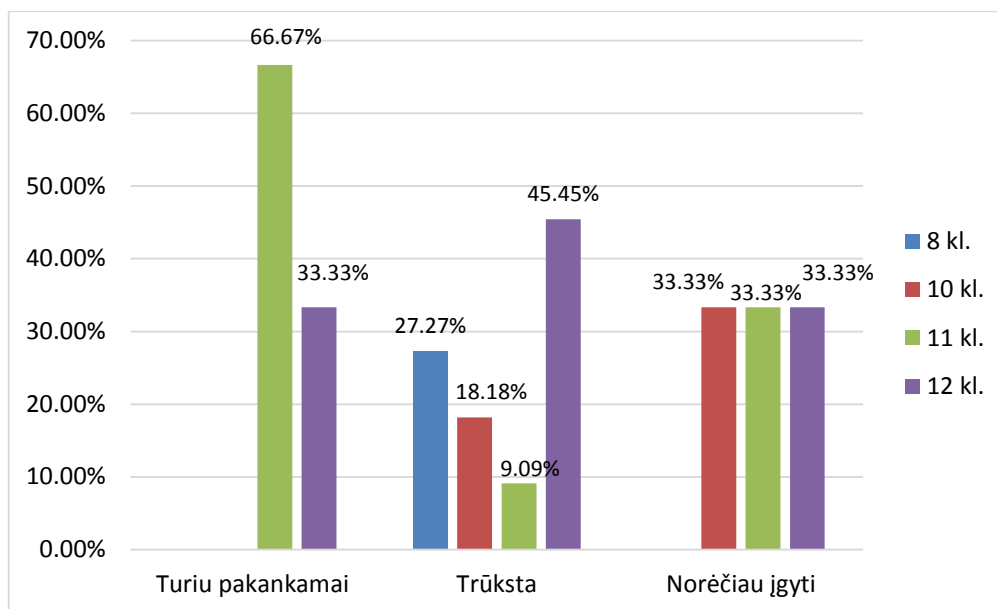
26 pav. Teisinės žinios, kurių respondentai norėtų įgyti

Lyginant, kaip pasisakė skirtingose klasėse besimokantys respondentai, rasta skirtumų. Kaip matyti 27 pav., teisinių žinių apie šalies teisinę sistemą labiausiai trūksta dvyliktokams (53,85 proc.). Tuo tarpu vienuoliktokai dažniau (66,67 proc.), nei kitų klasių mokiniai, mano, kad jų turi pakankamai (Chi kvadrato testas: $\chi^2=24,712$; $df=6$; $p=0,000$).

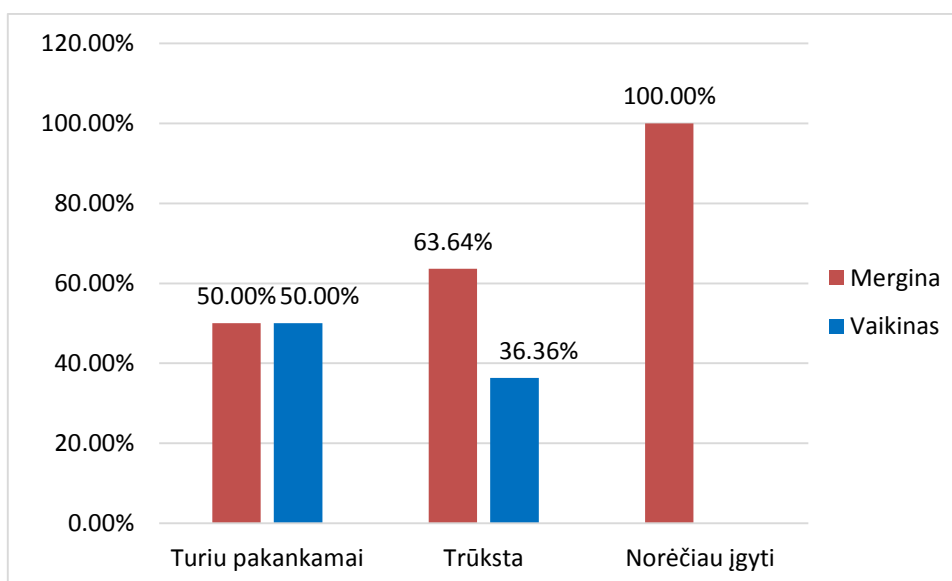
27 pav. Žinios apie šalies teisinę sistemą, kurių respondentai norėtų įgyti

Be to, vienuoliktokai dažniau (66,67 proc.) teigė, kad turi pakankamai žinių apie įstatymus, kuriuos turėtų žinoti, nei kitų klasių mokiniai. Šių žinių labiausiai trūksta dvyliktokams (45,45 proc.) bei aštuntokams (27,27 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=35,717$; $df=6$; $p=0,000$) (žr. 28 pav.).

28 pav. Žinios apie įstatymus, kurių respondentai norėtų įgyti

Gauti rezultatai taip pat parodė, kad merginoms labiau trūksta teisinių žinių apie atsakomybę už teisinius pažeidimus (63,64 proc.), nei vaikinams (36,36 proc.), ir jos labiau šių žinių norėtų įgyti (100 proc.) (Chi kvadrato testas: $\chi^2=14,831$; $df=2$; $p=0,001$) (žr. 29 pav.).

29 pav. Žinios apie atsakomybę už teisinius pažeidimus, kurių respondentai norėtų įgyti

Taigi reziumuojant galima teigti, jog teisinių žinių moksleiviai dažniausiai įgyja per dorinį, socialinį ugdymą, mažiau per kalbinį ugdymą, o mažiausiai per tokius bendrojo ugdymo dalykus kaip informacinės technologijos, matematika, dailė, kūno kultūra.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad konkursas „Temidė“ yra reikšmingas ir veiksmingas, nes padeda mokiniams plėtoti teises žinias. Ruošiantis konkursui ir jo metu įgyjama žinių apie teisinę sistemą, ugdomas mokinių teisinis sąmoningumas, atsakingumas, mokiniai motyvuojami iniciatyviai domėtis, ieškoti ir įgyti teisinių žinių, kritiškai mąstyti.

Mokiniai, ruošdamiesi konkursui, dažniausiai konsultuojasi su mokytojais, ruošiasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą, su mokytojais nagrinėja ankstesnių konkursų užduotis arba ruošiasi savarankiškai (knygos, internetas). Rečiau pasitelkiami tokie būdai, kaip išvykos ir ekskursijos, susitikimai su teisės srityje dirbančiais specialistais.

Išaiškėjo, kad konkurso metu mokinių teises žinias parodo ne tik konkursui iš anksto paruošti prisistatymai, teminiai pasirodymai, dienoraščiai, bet pačiame konkurse atliekamos užduotys, gebėjimas nepasimesti ir tinkamai atsakyti į netikėtus komisijos, kitų dalyvių klausimus, pagrįsti savo mintis, samprotavimus ir pan. Pastaroji veikla, daugumos respondentų nuomone, reikalauja didžiausio teisinio pasiruošimo, nes yra sunku iš anksto nuspėti, ko klaus komisija, kaip reikės atsakyti ir pagrįsti savo atsakymą ir pan.

Taigi galima teigti, kad konkursas „Temidė“ – viena iš galimybių įvairių miestų mokyklų 8-12 klasių mokiniams suteikti trūkstančių žinių, kurių jie neįgyja pamokų metu ir kurių labiausiai norėtų įgyti (pvz., apie saugios aplinkos kūrimą, šalies teisinę sistemą, kaip reaguoti į neigiamus reiškinius savo aplinkoje).

IŠVADOS

1. Išanalizavus moksleivių teisinio ugdymo turinį bendrojo ugdymo mokykloje išaiškėjo, kad teisinio ugdymo aspektų yra doriniame, socialiniame, kalbiniame ugdyme, per kūno kultūros, informacinių technologijų bei matematikos pamokas. Ugdymo programų analizė rodo, kad daugiausiai teisinio ugdymo aspektų atsispindi 9-10 klasių socialinio ugdymo (nagrinėjamos piliečio teisės ir pareigos, įtvirtintos LR Konstitucijoje, teisių pažeidimo atvejai artimiausioje socialinėje aplinkoje ir Lietuvoje, susipažįstama su institucijomis, kurios gina žmogaus teisės) ir 5-8 klasių dorinio ugdymo turinyje (daugiausiai dėmesio skiriama pagrindinėms žmogaus, vaiko, mokinio teisėms ir pareigoms). Vyresnėse klasėse (9-12 kl.) nežymių teisinio ugdymo aspektų atsiranda per kūno kultūros pamokas, informacines technologijas, o 9-10 klasėje dar per matematikos pamokas, ko nebuvo žemesnėse klasėse.
2. Išanalizavus mokslinę literatūrą ir teisinius dokumentus teigtina, kad moksleivių teisinis ugdymas yra svarbus ugdant dorą, atsakingą, savarankišką, sąmoningą, pakantų, suprantantį savo ir kitų teises, normas, lygiateisiškumo principus, kuriais reikia vadovautis gyvenime, asmenį. Teisinio ugdymo dėka gaunamos žinios apie įstatymus, ginančius mokinių ir kitų asmenų teises, sužinoma apie vykdomas prevencines programas, siekiant užkirsti kelią smurto, nusikalstamumo plitimui, narkotinių medžiagų vartojimui. Teisinis ugdymas padeda atskleisti ir teisės socialinę prigimtį, ugdo mokinių kritinį mąstymą, skatina tyrinėti, aiškintis, pagrįstai argumentuoti.
3. Moksleivių teisinių žinių plėtojimo konkurse „Temidė“ galimybių bei veiksmingumo tyrimas rodo, kad:
 - Daugumai 8-12 klasių mokinių trūksta teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime ir kurios ugdytų jų teisinį sąmoningumą, pareigingumą, atsakomybę, todėl darytina prielaida, kad mokyklose yra svarbu vykdyti teisinį ugdymą.
 - Pagrindiniai mokinių teisinių žinių įgijimo šaltiniai yra žiniasklaida, popamokinė veikla ir tėvai. Teisinių žinių dažniau įgyjama ne pamokų metu, tačiau papildomo neformalaus ugdymo metu.
 - Daugelis mokinių teisinių žinių įgyja per dorinį ir socialinį ugdymą, mažiau per kalbinį ugdymą. Mažiausiai teisinių žinių suteikiama per informacinių technologijų, matematikos, dailės ir kūno kultūros pamokas.
 - Daugiau kaip pusė tyrime dalyvavusių moksleivių jau yra dalyvavę konkurse „Temidė“, o daugiau kaip trečdalis dalyvaus šiais mokslo metais ir tam ruošiasi.

- Pagrindiniai ruošimo(si) konkursui „Temidė“ būdai“: konsultacijos su mokytojais; ankstesnių konkursų užduočių nagrinėjimas kartu su mokytojais; ruošimasis pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą; savarankiškas ruošimasis, pasitelkus knygas, internetą, kt.
- Veikla, reikalaujanti didžiausio teisinio pasiruošimo konkursui „Temidė“ yra pasirengimas atsakyti į komisijos ir kitų dalyvių klausimus, užduočių atlikimas.
- Mokiniai įžvelgia konkurso „Temidė“ naudą. Dauguma mano, kad šis konkursas suteikia žinių apie teisinę sistemą, skleidžia vertingas teises žinias, ugdo teisinį sąmoningumą, atsakingumą, skatina iniciatyvumą, kritiškai mąstyti.
- Tačiau daugeliui 8-12 klasių mokinių dar trūksta įvairių teisinių žinių (apie saugios aplinkos kūrimą, šalies teisinę sistemą, kaip reaguoti į neigiamus reiškinius savo aplinkoje), maždaug pusė iš jų norėtų įgyti žinių apie įstatymus, kuriuos reikia žinoti.
- **Tyrimo hipotezė**, kad konkursas „Temidė“ padeda plėtoti mokinių teises žinias ir prisideda prie jų teisinio ugdymo, **pasitvirtino**. Išaiškėjo, kad konkursas „Temidė“ mokinius motyvuoja ir skatina įgyti teisinių žinių, domėtis teisine sistema tiek su mokytojų pagalba, tiek savarankiškai. Mokiniai, ruošdamiesi konkursui ir jame dalyvaudami, įgyja žinių apie teisinę sistemą, asmens teises, psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto prevenciją, atsakomybę už teisinius pažeidimus, ugdomi teisinį sąmoningumą, atsakingumą, kritinį mąstymą, iniciatyvų elgesį.

REKOMENDACIJOS

LR Švietimo ir mokslo ministerijai:

- Toliau siekti, kad bendrojo ugdymo mokyklose būtų atnaujintas pasirenkamasis dalykas „Teisė“ ir pilietiškumo pagrindų dalykas (kas yra numatyta kartu su Teisingumo ministerija 2014 m. gruodį pasirašytame memorandume) ir tai realiai įgyvendinti, įvedant teisės ir pilietiškumo pagrindų dalykus ugdymo programose.

Ugdymo programų sudarytojams:

- Programose įvairių dalykų mokytojams pasiūlyti temas, kuriose atsispindėtų teisinio ugdymo aspektų ir kuriuos jie galėtų integruoti į savo pamokas, nagrinėti kartu su mokiniais pamokose ar po jų.

Bendrojo ugdymo mokykloms, siekiančioms plėtoti mokinių teises žinias ir prisidėti prie jų teisinio ugdymo, rekomenduojama:

- Sudominti ir skatinti 8-12 klasių mokinius iniciatyviai dalyvauti konkurse „Temidė“ (pvz., suteikti informaciją apie konkurso naudą mokinių teisiniam išprusimui, supažindinti su ankstesnių konkursų pasiekimais, pasikviesti į mokyklas ankstesnių konkursų nugalėtojų grupes, kad laimėję mokiniai pasidalintų savo įspūdžiais, sudaryti sąlygas mokiniams ruoštis konkursui tiek pamokų metu, tiek po jų, aprūpinti tinkamais šaltiniais, priemonėmis, kt.).
- 8-12 klasių mokiniams suteikti teisinių žinių apie saugios aplinkos kūrimą, šalies teisinę sistemą, kaip reaguoti į neigiamus reiškinius savo aplinkoje, nes, kaip parodė tyrimo rezultatai, šių žinių mokiniams labiausiai trūksta ir jų norėtų įgyti.
- Ruošiant mokinius konkursui „Temidė“ ir siekiant plėtoti mokinių teises žinias, daugiau dėmesio skirti teisinių žinių sklaidai per įvairių dalykų pamokas, po pamokų rengti išvykas ir ekskursijas, susitikimus su teisės srityje dirbančiais specialistais, nes, kaip parodė tyrimo rezultatai, šie būdai pasitelkiami retai.
- Skatinti mokytojus teises žinias integruoti į įvairių dalykų pamokas, kad mokiniai įgytų žinių apie teisinę sistemą, teises įstaigas, savo ir kitų teises, įstatymus, kuriuos jiems reikia žinoti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Arimavičiūtė V., Jasiūnaitė P. Žaidimas kaip vaiko socializacijos veiksnys ikimokykliniame amžiuje. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2011, Nr. 26, p. 70-81.
2. Bendrojo ugdymo mokyklų ir profesinio mokymo įstaigų mokinių respublikinio teisinių žinių konkurso „Temidė“ nuostatai. Patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. sausio 18 d. įsakymu Nr. 5-V-38.; 2012 m. vasario 2 d. įsakymo Nr. 5-V-100 redakcija; 2014 m. sausio 20 d. įsakymu Nr. 5-V-47; 2015 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 5-V-62.
3. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai: priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2003.
4. Bitinas B. Edukologinių tyrimų metodologiniai vingiai. *Pedagogika*, 2006, T. 83, p. 9-15.
5. Bitinas B. *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija, 2000.
6. Čiuladienė B. Gabių vaikų situacija mokykloje: konfliktinė sąveika su bendraklasiais ir mokytojais ir jos korekcija. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2012, Nr. 28, p. 133-147.
7. Jovaiša L. Edukologijos įvadas. 3-iasis leidimas. Vilnius: VU I-kla, 2002.
8. J. Bernatonis: teisinio švietimo sistemą pradėsime atkurti nuo mokyklos, LR Teisingumo ministerija, 2014-05-21, prieiga per internetą: <http://www.tm.lt/naujienos/zinapieministr/34> (žiūrėta 2015-02-07)
9. Chongmin N., Gottfredson D.C. Police Officers in Schools: Effects on School Crime and the Processing of Offending Behaviors. *Justice Quarterly*, 2013, Vol. 30, Issue 4, pp. 619-650.
10. Gudžinskienė V. Kritinio mąstymo įvairios interpretacijos ir jų analizė. *Pedagogika*, 2006, Nr. 81, p. 107-114.
11. Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. *Edukologija*. Kaunas: VDU I-kla, 2007.
12. Gerulaitis Š., Kairaitis Z. *Geografinis ugdymas pagrindinėje mokykloje: nuo teorijos iki metodikos*. Vilnius: Sapnų sala, 2004.
13. Jonynienė Ž.V., Butvilas T., Bratkutė A. Teisinis švietimas kaip prevencinė priemonė prieš patyčias mokyklose: mokinių ir mokytojų sampratos. *Socialinis darbas*, 2011, Nr. 2, p. 217-228.
14. Javtokas Z. *Sveikatos mokymas. Mokymo formos ir metodai: informacinis metodinis leidinys*. Vilnius: Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro Sveikatos mokykla, 2012, prieiga per internetą: http://www.kaunovsb.lt/tl_files/Failai/SSM/Sveikat_mokymo_formos.pdf?phpMyAdmin=HSmZDYqiRjKQE7E23wy9Wq0Abo0 (žiūrėta 2015-05-19)

15. Kairienė B. Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos*, 2012, Nr. 4(4), p. 1443-1455.
16. LR Švietimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 38-1804.
17. LR Civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
18. LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 72-2688.
19. Lietuvių kalbos žodynas: elektroninis variantas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005, prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/dzl.php> > (žiūrėta 2015-10-04)
20. Monkevičienė O. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(-si) turinio kaitos tendencijos. *Pedagogika*, 2008, T. 91, p. 66-72.
21. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2008.
22. Petrauskienė L., Jonynienė Ž. Teisinio švietimo samprata ir poreikis ugdymo institucijoje: 10–12 klasių moksleivių požiūris. *Socialinis darbas*, 2012, Nr. 11(1), p. 151-164.
23. Pekauskas A. Vidutinio mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, 2010, T. 99, p. 95-103.
24. Pekauskas A., Grigaliūnaitė G. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių teisinio ugdymo turinio bendrojo lavinimo mokykloje analizė. *Pedagogika*, 2008, T. 89, p. 107-114.
25. Prakapas R., Juciuvienė D. Teisinio ugdymo integracija pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose. *Socialinis darbas*, 2012, Nr. 11(1), p. 141-150.
26. Prakapas R., Žilinskienė R. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: pedagogų požiūris. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7(2), p. 51-58.
27. Prakapas R., Avinaitė J. Aktyviųjų mokymo metodų panaudojimas aukštosiose mokyklose teisinio ugdymo paskaitose. *Socialinis darbas*, 2011, Nr. 1, p. 103-111.
28. Prakapas R., Motiejūnaitė I. Teisinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje: mokinių požiūris. *Socialinis ugdymas*, 2009, Nr. 9(20), p. 15-22.
29. Smits J.M. European legal education, or: how to prepare students for global citizenship? *The Law Teacher*, 2011, Vol. 45, Issue 2, pp. 163-180.
30. Sheldon K.M. Understanding the Negative Effects of Legal Education on Law Students: A Longitudinal Test of Self-Determination Theory. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2007, Vol. 33, No. 6, pp. 883-897.
31. Šešioliktosios vyriausybės 2012–2016 metų programa. *Valstybės žinios*, 2012-12-20, Nr. 149-7630.
32. Šlapkauskas V. Teisės socialinės prigimties ir paskirties pilietinėje visuomenėje ryšys. *Jurisprudensija*, 2006, Nr. 8(86), p. 29-36.

33. Tragamadžė V. Ugdymo ir ugdymosi paradigma bendrojo lavinimo mokykloje: realija ar vizija? *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2010, Nr. 24, p. 69-77.
34. „Temidė“ vėl kviečia pasivaržyti žiniomis jaunuosius teisės žinovus. Alfa.lt informacija, 2012-03-08, prieiga per internetą: http://www.alfa.lt/straipsnis/13990157/Temide.vel.kviecia.pasivarzyti.ziniomis.jaunuosius.teises.zinovus=2012-03-08_14-27/#ixzz3TPQe2Tz6 (žiūrėta 2015-03-01)
35. „Temidė“ šalies jaunuosius teisės žinovus vėl atvedė į Panevėžį. LR prokuratūra, 2013-04-29, prieiga per internetą: <http://www.teisingumas.lt/nj/rodytivn/aktualijos/660> (žiūrėta 2015-03-08)
36. Vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995-07-21, Nr. 60-1501.
37. Visuomenės teisinio švietimo 2009–2012 metų programa. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 29 d. nutarimu Nr. 1120.
38. Vidurinio ugdymo programa. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 21 d. įsakymo Nr. V-1392 redakcija.

SANTRAUKA

Darbo tema: Moksleivių teisinių žinių plėtojimas: konkurso „Temidė“ atvejis.

Darbo tikslas: atskleisti moksleivių teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti moksleivių teisinio ugdymo turinį bendrojo ugdymo mokykloje.
2. Pagrįsti moksleivių teisinio ugdymo svarbą.
3. Įvertinti moksleivių teisinių žinių plėtojimo konkurse „Temidė“ galimybes bei veiksmingumą šio konkurso dalyvių požiūriu.

Tiriamieji. 104 įvairių miestų bendrojo ugdymo mokyklų 8–12 klasių mokiniai, kurie dalyvavo arba šiais metais dalyvaus „Temidės“ konkurse.

Atliktas kiekybinis tyrimas, vykdyta anketinė mokinių apklausa.

Tyrimo rezultatai. Nustatyta, kad daugumai 8-12 klasių mokinių trūksta teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime ir kurios ugdytų jų teisinį sąmoningumą, pareigingumą. Daugiau kaip pusė tyrime dalyvavusių moksleivių jau yra dalyvavę konkurse „Temidė“, o daugiau kaip trečdalis dalyvaus šiais mokslo metais ir tam ruošiasi. Pagrindiniai ruošimo(si) konkursui „Temidė“ būdai: konsultacijos su mokytojais; ankstesnių konkursų užduočių nagrinėjimas kartu su mokytojais; ruošimasis pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą; savarankiškas ruošimasis, pasitelkus knygas, internetą, kt. Tyrimo hipotezė, kad konkursas „Temidė“ padeda plėtoti mokinių teises žinias ir prisideda prie jų teisinio ugdymo, pasitvirtino. Išaiškėjo, kad konkursas „Temidė“ mokinius motyvuoja ir skatina įgyti teisinių žinių, domėtis teisine sistema tiek su mokytojų pagalba, tiek savarankiškai. Mokiniai, ruošdamiesi konkursui ir jame dalyvaudami, įgyja žinių apie teisinę sistemą, asmens teises, psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto prevenciją, atsakomybę už teisinius pažeidimus, ugdo teisinį sąmoningumą, atsakingumą, kritinį mąstymą, iniciatyvų elgesį.

Raktiniai žodžiai: teisinės žinios, teisinis ugdymas, bendrojo ugdymo mokykla, konkursas.

SUMMARY

Title of the work: Students legal knowledge development: the case of „Temidè“ contest.

The aim of the work: to identify students legal knowledge, development potential and the effectiveness of contest „Temidè“.

The tasks of the work:

1. To analyze the students legal curriculum of general education schools.
2. To substantiate the students legal education.
3. To investigate the students legal knowledge, the development of contest „Temidè“ capabilities and effectivency of the tenderers' point of view.

Research. 104 various cities in general education schools of 8-12 grade students who participated or will participate in „Temidè“contest.

There was a quantitative survey, questionnaire survey of pupils.

Results of the study. It was found that the majority of 8-12 grade students lack the legal knowledge necessary for everyday life and that develop their legal awareness, sense of duty, more than half of the surveyed students have already participated in the contest „Temidè“, while more than one-third participate in this academic year and to getting ready. Preparation for the main techniques of contest „Temidè“: consultation with teachers; previous contests task analysis together with teachers; preparation by the organizers in advance the task and the literature; self-preparation, through books, the Internet, etc. The research hypothesis is that the contest „ Temidè“ helps develop students' legal knowledge and contribute to their legal training, has been confirmed. It appeared that the contest „Temidè“ motivates and encourages students to acquire legal knowledge and interest in the legal system with the help of teachers, both independently. Students preparing for and participating in the contest, learn about the legal system, a person's rights and psychotropic substance abuse, violence prevention, legal responsibility for irregularities, improves the legal awareness, responsibility, critical thinking, initiative behavior.

Keywords: legal knowledge, legal education, general education school, contest.

PRIEDAI

1 priedas

ANKETA

Gerb. moksleivi, aš, Jurgita Arelienė, Mykolo Romerio universiteto, Socialinių technologijų fakulteto, 6 kurso teisės edukologijos programos studentė, darau tyrimą, kurio tikslas – atskleisti vyresniųjų klasių mokinių teisinių žinių plėtojimo galimybes ir veiksmingumą konkurse „Temidė“.

Rezultatai bus panaudoti magistro baigiamajam darbui. Maloniai kviečiu dalyvauti. **Ši anketa yra anoniminė,** gali drąsiai atsakinėti.

Iš anksto dėkoju už kantrybę, sugaištą laiką, sąžiningus ir nuoširdžius atsakymus. Man yra labai svarbi Tavo nuomonė.

Pasirinktą variantą pažymėk kryželiu (X).

1. Tavo nuomone, ar turi pakankamai teisinių žinių, kurios reikalingos kasdieniniame gyvenime?

- Taip
- Iš dalies
- Ne
- Negaliu pasakyti

2. Ar mokykloje tau suteikiama žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę?

- Taip
- Iš dalies
- Ne

3. Tu įgyji teisinių žinių:

- Per pamokas
- Per popamokinę veiklą (klasės valandėlės, įvairūs renginiai, konkursai)
- Namuose iš tėvų
- Iš draugų
- Iš žiniasklaidos

4. Jei teisinių žinių įgyji per pamokas, kokios tai pamokos? Atsakyk užpildydamas kiekvieną lentelės teiginį:

	Taip	Iš dalies	Ne
Istorija			
Lietuvių kalba			
Užsienio kalba (anglų, rusų, vokiečių, prancūzų)			
Matematika			
Kūno kultūra			
Informacinės technologijos			
Dailė			
Pilietiškumo pagrindai			
Tikyba			

Etika			
Kita (nurodyk):.....			

5. Tau respublikiniame teisinių žinių konkurse „Temidė“:

- Teko dalyvauti
- Dalyvausi šiemet ir jau ruošiesi tam

6. Kaip buvai / esi ruošiamas(-a) šiam konkursui? Atsakyk užpildydamas kiekvieną lentelės teiginį:

	Taip	Iš dalies	Ne
Vyksta konsultacijos su mokytojas			
Vyksta susitikimai su teisės srityje dirbančiais specialistais			
Vykstama į išvykas, ekskursijas			
Ruošiamasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą			
Su mokytojais nagrinėjamos ankstesnių konkursų užduotys			
Kaupiama ir įsimenama informacija, išgirsta per pamokas			
Ruošiamasi savarankiškai (knygos, internetas)			

7. Kokia veikla, tavo nuomone, reikalauja didžiausio teisinio mokinio pasiruošimo konkursui „Temidė“?

- Pristatymų ruošimas
- Teminių pasirodymų ruošimas
- Dienoraščių rengimas
- Užduočių atlikimas
- Pasiruošimas atsakyti į komisijos, kitų dalyvių klausimus

8. Tavo manymu, kuo konkursas „Temidė“ yra naudingas mokiniams? Atsakyk užpildydamas kiekvieną lentelės teiginį:

	Taip	Iš dalies	Ne
Suteikia žinių apie teisinę sistemą			
Ugdo teisinį sąmoningumą, atsakingumą			
Suteikia žinių ir praktinių įgūdžių kuriant saugią aplinką			
Organizuoja prasmingą ir turiningą laisvalaikį			
Skatina tinkamai reaguoti į neigiamus aplinkos reiškinius			
Padeda užkirsti kelią nusikaltimams			
Padeda užkirsti kelią smurtui			
Vykdo, alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimo prevenciją			
Skleidžia vertingas teisines žinias			

Ugdo kritinį mąstymą (ieškoti, tyrinėti, mąstyti, spręsti ir argumentuotai pagrįsti)			
Skatina iniciatyvumą			

9. Mokykloje norėčiau įgyti daugiau teisinių žinių apie: *Atsakyk užpildydamas kiekvieną lentelės teiginį:*

	Turiu pakankamai	Trūksta	Norėčiau įgyti
Saugios aplinkos kūrimą			
Galimas reakcijas į neigiamus reiškinius savo aplinkoje			
Įstatymus, kuriuos turėčiau žinoti			
Šalies teisinę sistemą			
Atsakomybę už teisinius pažeidimus			
Psichotropinių medžiagų vartojimo, smurto prevenciją			

10. Tavo lytis:

- Mergina
- Vaikinas

11. Klasė, kurioje mokaisi:

- 8 kl.
- 9 kl.
- 10 kl.
- 11 kl.
- 12 kl.

12. Mokykla, kurioje mokaisi: (įrašyti).....

Statistinių Chi kvadrato testo rezultatų skaičiavimo duomenys

Lytis * Ar mokykloje tau suteikiama žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę?

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,950^a	2	,000
Likelihood Ratio	15,639	2	,000
Linear-by-Linear Association	2,948	1	,086
N of Valid Cases	104		

Lytis * Su mokytojais nagrinėjamos ankstesnių konkursų užduotys

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	25,102^a	2	,000
Likelihood Ratio	25,878	2	,000
Linear-by-Linear Association	24,616	1	,000
N of Valid Cases	104		

Lytis*Organizuoja prasmingą ir turiningą laisvalaikį

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	23,533^a	2	,000
Likelihood Ratio	27,240	2	,000
Linear-by-Linear Association	22,224	1	,000
N of Valid Cases	104		

Lytis * Atsakomybę už teisinius pažeidimus

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,831^a	2	,001
Likelihood Ratio	21,033	2	,000
Linear-by-Linear Association	13,326	1	,000
N of Valid Cases	104		

Klasė * Ar mokykloje tau suteikiama žinių apie savo ir kitų teises, pareigas, atsakomybę?

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	47,437^a	6	,000
Likelihood Ratio	53,728	6	,000
Linear-by-Linear Association	,930	1	,335

N of Valid Cases	104	

Klasė* Tu įgyji teisinių žinių:

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	46,694^a	12	,000
Likelihood Ratio	52,261	12	,000
Linear-by-Linear Association	,011	1	,918
N of Valid Cases	104		

Klasė * Vyksta susitikimai su teisės srityje dirbančiais specialistais

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,446^a	6	,000
Likelihood Ratio	27,737	6	,000
Linear-by-Linear Association	1,665	1	,197
N of Valid Cases	104		

Klasė * Ruošiamasi pagal organizatorių iš anksto pateiktas užduotis ir nurodytą literatūrą

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,159^a	6	,000
Likelihood Ratio	31,869	6	,000
Linear-by-Linear Association	,155	1	,694
N of Valid Cases	104		

Klasė * Su mokytojais nagrinėjamos ankstesnių konkursų užduotys

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	37,240^a	6	,000
Likelihood Ratio	38,774	6	,000
Linear-by-Linear Association	8,698	1	,003
N of Valid Cases	104		

Klasė * Įstatymus, kuriuos turėčiau žinoti

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	35,717^a	6	,000
Likelihood Ratio	42,212	6	,000
Linear-by-Linear Association	,029	1	,864

N of Valid Cases	104	

Klasė * Šalies teisinę sistemą

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,712^a	6	,000
Likelihood Ratio	27,239	6	,000
Linear-by-Linear Association	9,926	1	,002
N of Valid Cases	104		

Miestas, raj. * Kokia veikla, tavo nuomone, reikalauja didžiausio teisinio mokinio pasiruošimo konkursui „Temidė“?

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	92,380^a	20	,000
Likelihood Ratio	90,399	20	,000
Linear-by-Linear Association	1,395	1	,238
N of Valid Cases	104		

Miestas, raj. * Suteikia žinių apie teisinę sistemą

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	66,049^a	5	,000
Likelihood Ratio	78,962	5	,000
Linear-by-Linear Association	31,868	1	,000
N of Valid Cases	104		

Miestas, raj. * Skleidžia vertingas teises žinias

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	33,061^a	10	,000
Likelihood Ratio	34,123	10	,000
Linear-by-Linear Association	,001	1	,972
N of Valid Cases	104		